

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет економіки та управління

Кафедра економічної теорії

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

Економічна аналітика

**05 Соціальна та поведінкові
науки**

051 Економіка

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «СВА економічних рішень в контексті політичного впливу»

здобувача Чередника Володимира Миколайовича _____
(підпис)

Науковий керівник: к.е.н., доц. Самійленко А.П.

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

В.о. завідувача кафедри: д.е.н., проф. Кириленко В.І.

(підпис)

Київ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНСТРУМЕНТАРІЯ СВА (АНАЛІЗ ВИГІД І ВИТРАТ) В ЕКОНОМІЧНІЙ АНАЛІТИЦІ.....	5
1.1. Еволюція теорії аналізу вигід і витрат та її сутнісна характеристика.....	5
1.2. Концептуальна основа та класифікація аналізу вигід і витрат.....	7
1.3. Особливості використання інструментарія СВА в економічній аналітиці.....	15
 РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНСТРУМЕНТАРІЯ СВА У ПРИЙНЯТТІ ЕКОНОМІЧНИХ РІШЕНЬ У КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ.....	20
2.1. Практичне використання інструментарія СВА в економічній політиці.....	20
2.2. Вплив політичних факторів на механізм використання СВА в сучасних умовах.....	39
2.3. Ефективність інструментарія СВА у прийнятті економічних рішень: аналітичний аспект.....	44
 РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ СВА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ.....	47
3.1. Удосконалення інструментарія СВА: виклики та перспективи.....	47
3.2. Роль СВА в процесі реалізації економічної політики.....	50
 ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55

ВСТУП

В сучасному світі, де економіка тісно переплетена з політикою, аналіз вигід та витрат економічних рішень в контексті політичного впливу стає необхідністю для розуміння та прогнозування розвитку суспільства. Політичні рішення та дії впливають на економічний ландшафт країни, формуючи умови для бізнесу, інвестицій та соціального розвитку. Дослідження цього взаємозв'язку має важливе значення для розробки ефективних стратегій управління як на макро-, так і на мікрорівні.

Ця дипломна робота спрямована на аналіз впливу політичних рішень на економічні процеси, зокрема на оцінку їх вигід та витрат. Вона ставить за мету розкрити механізми взаємодії політики і економіки, виявити ключові фактори, що впливають на ефективність прийнятих рішень, та проаналізувати їх наслідки для розвитку суспільства.

У цьому контексті буде проведено докладний аналіз існуючих теорій та підходів до вивчення зв'язку між економічними та політичними процесами. На основі цього аналізу будуть сформульовані методологічні засади дослідження, що дозволять враховувати всі аспекти впливу політики на економіку та визначити оптимальні шляхи розвитку.

Актуальність Дослідження вигід та витрат економічних рішень в контексті політичного впливу є актуальним і важливим напрямом в сучасній економічній науці і практиці. Зростання глобалізації та залежності економік одна від одної призводить до того, що рішення, прийняті в одній країні чи регіоні, можуть мати значний вплив на економіку інших країн та глобальну економічну систему загалом. Політичні рішення, такі як введення податків, регулювання ринків, торговельні угоди тощо, можуть впливати на рівень прибутків, інвестиційний клімат, споживчу поведінку, конкурентоспроможність компаній та інші аспекти економічної діяльності.

Такий аналіз є корисним для бізнесу, уряду та академічної громадськості. Бізнес-аналітики можуть використовувати цей аналіз для прийняття стратегічних рішень щодо розвитку та ризиків, пов'язаних з політичними рішеннями. Урядові

органи можуть використовувати його для оцінки ефективності політичних програм та регуляторних заходів. Академіки можуть розширити розуміння взаємозв'язків між політичними та економічними процесами.

Таким чином, тема "Аналіз вигід і витрат економічних рішень в контексті політичного впливу" залишається актуальною і вимагає подальших досліджень та аналізу в сучасних умовах глобалізації та політичних трансформацій.

Метою цієї дипломної роботи є дослідження того, як СВА використовується для оцінки економічних наслідків політичних рішень.

Завдання дослідження:

1. Дослідити історичне становлення СВА
2. Оглянути концептуальні основи та класифікації СВА
3. Визначити особливості використання СВА в економічній аналітиці
4. Розглянути приклади використання СВА для оцінки економічних наслідків політичних рішень.
5. Визначити перспективи розвитку СВА та його роль у процесі реалізації економічної політики.

Об'єкт дослідження: СВА як інструмент оцінки економічних наслідків політичних рішень.

Предмет дослідження: Аналіз ефективності використання інструментарія СВА для оцінки економічних рішень під впливом політичних факторів.

У роботі будуть використовуватися такі **методи** дослідження:

1. Історичний метод.
2. Порівняльний аналіз.
3. Метод індукції.

Практична значущість Результати дипломної роботи на тему "СВА економічних рішень в контексті політичного впливу" можуть бути використані для:

1. Розробки більш ефективної економічної політики.
2. Покращення прийняття економічних рішень на мікро- та макrorівнях.
3. Підвищення рівня прозорості та підзвітності урядових органів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНСТРУМЕНТАРІЯ СВА (АНАЛІЗ ВИГІД І ВИТРАТ) В ЕКОНОМІЧНІЙ АНАЛІТИЦІ

1.1 Еволюція теорії аналізу вигід і витрат та її сутнісна характеристика

Концепцію аналізу "витрати-вигода" (СВА) можна простежити до 1848 року, коли французький інженер Жюль Дюпюї опублікував свою роботу.[1] У ній він досліджував методику оцінки соціальної вигоди будівництва таких об'єктів, як дороги та мости.[2] Дюпюї зосередився на готовності користувачів платити за послуги, що надаються проектом. Він стверджував, що саме ця готовність найкраще відображає цінність проекту для суспільства. Дюпюї пропонував сумувати готовність платити всіх користувачів, щоб отримати загальну суспільну вигоду від проекту. Важливо зазначити, що він не рекомендував уряду стягувати з кожного користувача саме цю суму. Натомість, дана величина слугувала теоретичною основою для оцінки цінності проекту. Витрати на проект, з іншого боку, були відносно простими для розрахунку: вони включали сукупні витрати на матеріали, робочу силу та подальше технічне обслуговування. Завдяки поєднанню оцінки вигод та витрат, аналіз СВА надав чітку картину економічної доцільності проекту. Це дозволяло приймати обґрунтовані рішення щодо його впровадження. Ідеї Дюпюї знайшли подальший розвиток у працях таких економістів, як Альфред Маршалл. Сьогодні аналіз СВА використовується як поширений інструмент для оцінки різноманітних проектів та програм в державному та приватному секторах.

Широке використання аналізу "витрати-вигода" (СВА) у державній політиці розпочалося з роботи Отто Екштейна.[3] У 1958 році він вперше застосував принципи економіки добробуту до СВА та використовував його для оцінки проектів розвитку водних ресурсів. СВА фокусується на проблемах, які виникають при колективних діях.[4] Коли люди або групи діють, ґрунтуючись на вузьких особистих інтересах без координації, це може призвести до гірших результатів, ніж ті, що могли б бути досягнуті при спільній роботі.[5] СВА має на меті координувати

рішення та вирішувати ці проблеми, щоб результати були справедливими та ефективними.[6] У Сполучених Штатах використання СВА було мотивоване прагненням зменшити конфлікти та досягти згоди. Це не було наслідком висновків експертів, а скоріше реакцією на незгоду, підозри та бюрократичні конфлікти. Методи СВА були впроваджені в Інженерному корпусі армії США.[7] До цього оцінка державних інвестицій майже не проводилась. Завдяки СВА Корпус армії зміг спростити процес прийняття рішень та уникнути нерентабельних проєктів.[8] Після 1902 року проєкти з водопостачання повинні були сертифікуватися Радою інженерів, яка була частиною Корпусу. До 1920-х років Корпус відхилив більше половини запропонованих проєктів, оскільки їхня економічна доцільність була сумнівною. Згодом, до 1930-х років, проєкти, рекомендовані Корпусом, приймалися без сумнівів. Корпус став важливим арбітром у боротьбі Конгресу за проєкти з водою. Створення Корпусу армії США мало подвійне значення. З одного боку, воно стало інструментом для розробки та реалізації важливих проєктів. З іншого боку, воно перетворилося на агенцію, що сприяла покращенню роботи Конгресу та задоволенню потреб населення. Цей підхід згодом був успішно застосований в США для оцінки якості води, рекреаційних можливостей та збереження земель. Важливим кроком стало впровадження концепції опціональної вартості. Її вперше застосували для оцінки нематеріальної цінності ресурсів, таких як національні парки. Цей метод дозволив врахувати не лише поточну користь від цих ресурсів, але й їх потенційну цінність у майбутньому.

Стандартом для СВА слугує критерій Калдора-Хікса, також відомий як потенційний критерій Парето. Він виник у кінці 1930-х років під час дискусій між видатними британськими економістами щодо скасування законів про зерно. До того часу домінувала думка, що кожна людина має "однакову здатність до насолоди", а отже, можна безпосередньо порівнювати вигоди та втрати різних людей. Однак до 1939 року провідні британські економісти, зокрема майбутній лауреат Нобелівської премії сер Джон Гікс, поставили під сумнів цей підхід через його міжособистісні порівняння корисності. [9]

Ніколас Калдор запропонував альтернативу, визнаючи нездатність економістів створити наукову основу для таких порівнянь.[10] Він вважав, що цю складність можна ігнорувати. Згідно з його думкою, політика, яка призводить до зростання сукупного реального доходу, завжди вигідна, адже існує можливість покращити становище всіх. Щодо проєктів, вони визнавалися бажаними, якщо їх грошовий прибуток перевищував грошові витрати. Потенційна компенсація могла перетворити тих, хто програв, на переможців у таких ситуаціях. [11]

Хікс, інший видатний економіст того часу, підтримав підхід Калдора. Цей підхід, згодом названий критерієм Калдора-Хікса, став загальноприйнятим критерієм для СВА.[12]

Згодом СВА було розширено, щоб охопити оцінку не лише матеріальних, але й нематеріальних вигод державних політик. Це стосувалося таких сфер, як психічне здоров'я, зловживання психоактивними речовинами, освіта та поведінка з хімічними відходами. Уряди багатьох країн, включаючи США, Канаду та Європейський Союз, почали використовувати СВА у своїх регуляторних програмах. Великобританія почала використовувати СВА для оцінки інвестицій у транспорт ще з проєкту автомагістралі М1. Згодом цю практику поширили на інші проєкти, такі як розвиток лондонського метро. Важливим кроком став "Новий підхід до оцінки транспорту", який був вперше застосований у 1998 році, а потім розширений на всі види транспорту. Проєкт Європейського Союзу "Розробка узгоджених європейських підходів до визначення вартості транспорту та оцінки проєктів" мав на меті гармонізацію практик оцінки транспортних проєктів в ЄС. У Канаді та США СВА також широко використовується при плануванні великих транспортних інвестицій.[13]

1.2 Концептуальна основа та класифікація аналізу вигід і витрат

Аналіз вигід і витрат (СВА) – це методичний інструмент, який використовується для оцінки переваг і недоліків різних альтернатив. Він допомагає

визначити найефективніші шляхи досягнення поставлених цілей з раціональним використанням ресурсів, таких як час, кошти та інші матеріальні активи.[14]

СВА може застосовуватися для порівняння й оцінки вартості різних варіантів дій, як вже реалізованих, так і потенційних.[15] Цей метод широко використовується для аналізу бізнесових та політичних рішень, таких як:

1. Розробка та впровадження державної політики;
2. Операції та інвестиції у комерційних проєктах;
3. Вибір найкращих стратегій розвитку для організацій.

Аналіз витрат і вигід полягає у систематичному зіставленні прогнозованих або оцінених витрат та вигод (або потенційних можливостей), пов'язаних з проєктним рішенням. Цей процес дозволяє визначити, чи є дане рішення обґрунтованим з точки зору бізнесу та чи воно принесе очікувану користь.

Переваги СВА:

1. Об'єктивна оцінка: СВА використовує кількісні методи для оцінки вигод і витрат, що дозволяє приймати більш об'єктивні та неупереджені рішення.
2. Порівняння альтернатив: СВА дає можливість порівняти різні варіанти дій та вибрати той, який має найкраще співвідношення вигод і витрат.
3. Оцінка ризиків: СВА може допомогти оцінити потенційні ризики, пов'язані з різними проєктами, та розробити стратегії їх мінімізації.
4. Ефективне використання ресурсів: СВА сприяє раціональному використанню ресурсів, забезпечуючи їх оптимальний розподіл для досягнення поставлених цілей.

Аналіз вигід і витрат (СВА) стає незамінним інструментом, коли йдеться про розподіл обмежених суспільних ресурсів. Він допомагає визначити оптимальні шляхи використання цих ресурсів та визначає пріоритетні проєкти для розвитку суспільства. Приклади застосування СВА:

1. Урядові інвестиції: СВА використовується для оцінки доцільності інвестування в такі сфери, як освіта, транспортна інфраструктура, модернізація комунального господарства.

2. Інші економічні рішення: СВА застосовується не лише урядом, але й окремими економічними суб'єктами, такими як фірми та домогосподарства, для прийняття кращих інвестиційних та управлінських рішень.

Деякі помилково вважають, що СВА використовується лише для оцінки ефективності інвестиційних проєктів у суспільному секторі. Насправді, його можливості значно ширші. СВА може бути застосований для кількісної оцінки чистих суспільних вигод будь-якої державної політики.

СВА полягає в оцінці всіх витрат, пов'язаних з проєктом або рішенням, та відніманні цієї суми від загальної прогнозованої вигоди від нього. Цей процес дозволяє визначити:

NB = PVB – PVC (Net benefit – чиста вигода)

PVB (present value of benefits – сума поточної вартості всіх вигод)

PVC (present value of costs – сума поточної вартості всіх витрат)

Цей процес дозволяє визначити:

1. Чи є проєкт або рішення економічно вигідним для суспільства.
2. Який проєкт або рішення має найкраще співвідношення вигод і витрат.

СВА зазвичай намагається поставити всі відповідні витрати та вигоди на загальну часову основу, використовуючи розрахунки вартості грошей у часі. Це часто робиться шляхом перетворення майбутніх очікуваних потоків витрат (C), і переваг (B) у суму поточної вартості зі ставкою дисконту (r) і чисту поточну вартість, визначену як:

$$NPV = \sum_{t=0}^{\infty} \frac{B_t - C_t}{(1 + r)^t}$$

Вибір ставки дисконту для цього розрахунку є питанням суб'єктивного характеру. Нижча ставка рівноцінно оцінює як сучасне покоління, так і майбутні покоління. Вищі ставки (наприклад, ринкова норма прибутку) відображають теперішнє упередження людини або гіперболічне дисконтування: оцінка грошей, які вони отримають у найближчому майбутньому, вище, ніж грошей, які вони отримають у віддаленому майбутньому. Емпіричні дослідження підтверджують, що люди дисконтують майбутні вигоди подібно до цих розрахунків. Вибір має

велике значення для оцінки втручань з довгостроковими наслідками. Прикладом є головоломка премії за капітал, яка показує, що довгостроковий дохід від акцій може бути вищим, ніж мала б бути за умови контролю ризику та невизначеності. У такому випадку ринкові норми прибутку не слід використовувати для визначення ставки дисконту, оскільки вони недооцінюють віддалене майбутнє.

Якщо передбачені вигоди переважають витрати, можна стверджувати, що рішення є правильним. У випадку, якщо витрати переважають над вигодами, компанія може розглянути перегляд рішення або проєкту.

Проведення таких аналізів перед важливими організаційними рішеннями має значні економічні переваги. Аналіз дозволяє аналізувати важливі дані, такі як ланцюжок створення вартості вашої організації або рентабельність інвестиційного проєкту.

Аналіз витрат і вигід є формою прийняття рішень на основі даних, яка широко використовується в бізнесі, від великих корпорацій до стартапів. Основні принципи та структура можуть бути застосовані практично до будь-якого процесу прийняття рішень у бізнесі або в інших сферах.

СВА має дві основні сфери застосування:

1. Визначення обґрунтованості інвестиції чи прийняття рішення шляхом оцінки того, чи переважають її користь над витратами і на яку саме величину.
2. Надання основи для порівняння різних інвестицій або рішень, шляхом зіставлення загальної очікуваної вартості кожної альтернативи з її загальною очікуваною вигодою.

СВА пов'язаний з аналізом економічної ефективності, де вигоди і витрати виражені в грошовому виразі та скориговані на часову вартість грошей. Інші методи, пов'язані з СВА, включають аналіз витрат і користі, аналіз ризиків і вигід, аналіз економічного та фіскального впливу, а також аналіз соціальної рентабельності інвестицій (SROI).

Аналіз витрат і вигід часто застосовується для оцінки доцільності політики. Він допомагає врахувати очікуваний баланс вигід і витрат, враховуючи альтернативи та статус-кво. Такий аналіз допомагає передбачити, чи переважають

переваги політики її витрати порівняно з іншими варіантами. Це дозволяє ранжувати альтернативні політики за співвідношенням витрат і вигід. Хоча СВА може дати інформовану оцінку найкращої альтернативи, досконала оцінка всіх поточних і майбутніх витрат і вигід є складною; також не гарантується досконалість у досягненні економічної ефективності та соціального добробуту.

Точність аналізу витрат і вигід залежить від точності індивідуальних оцінок витрат і вигід. Дослідження показують, що такі оцінки часто є неточними, що ускладнює досягнення ефективності. Групи інтересів можуть намагатися включити або виключити значні витрати в аналізі, щоб вплинути на його результат.

Процес аналізу вигід і витрат щодо розподілу та напрямків використання суспільних ресурсів можна розглядати через такі основні етапи:

1. Визначення рівня аналізу. Оцінка аналізу може бути здійснена на рівнях: місцевому, регіональному, національному та глобальному (міжнародному), з урахуванням того, чий інтерес передбачається і які витрати і вигоди слід враховувати. Це залежить від того, на якому рівні приймаються рішення, будь то на місцевому рівні, наприклад, владою міста або регіональним урядом, а також від характеристик розглянутого проєкту і того, чий інтерес і як суттєво він впливає. Під час місцевого або регіонального аналізу увага зосереджується лише на вигодах і витратах місцевої спільноти (або резидентів конкретного регіону). При ухваленні рішень на національному рівні важливо врахувати вигоди і витрати для всього суспільства в цілому.

2. Визначення наявних альтернатив. Докладний аналіз переваг і недоліків можливий лише за умови розгляду альтернативних варіантів. Ці альтернативи можуть бути різноманітними: від прийняття проєкту до відмови від нього, від миттєвої реалізації до відкладення на майбутнє, від вибору складу ресурсів до напрямків використання та розподілу результатів і т.д. Кількість можливих альтернатив може бути дуже великою, тому важливо обмежити їх до реалістичної кількості найбільш значущих варіантів.

3. Визначення переліку наслідків прийняття рішення та вибір способу кількісного вимірювання кожного з наслідків. Під наслідками слід розуміти як

обсяги ресурсів, необхідних для втілення рішення, так і результати проєкту, що можуть включати у себе збільшення доступних у суспільстві благ (товарів і послуг, природних ресурсів, часу), покращення якості та доступності соціальних благ, а також збереження людських життів.

4. Оцінка кожного з наслідків у числовому виразі. Під час кількісної оцінки важливо не лише адекватно і реалістично визначити числові параметри для кожного наслідку, але й здійснити розрахунок для кожного інтервалу часу протягом періоду реалізації рішення.

5. Оцінка вартості для кожного з очікуваних наслідків. Це передбачає необхідність перетворити всі наслідки на спільний - вартісний - показник. Тільки у такому випадку можливе зваження суспільних витрат і користі, а також числова оцінка суспільної ефективності проєкту.

6. Визначення поточної вартості корисностей і витрат. Просте підсумовування оцінок вартості наслідків рішення може призвести до неточного результату, оскільки для індивідуальних осіб і суспільства в цілому важливо врахувати, коли саме виникають користі та витрати - сьогодні чи у майбутньому. Тому важливим етапом аналізу є зіставлення корисностей і витрат у часі, або, іншими словами, розрахунок поточної вартості (дисконтування) майбутніх корисностей та витрат. Це означає необхідність визначення суспільної ставки дисконту.

7. Сумування поточних вартостей корисностей і витрат - це визначення чистої приведеної вартості рішення. Чиста приведена вартість у вигідності та витратності є мірою чистої суспільної користі проєкту. Вибір має здійснюватися на основі альтернативи, яка забезпечує найбільшу чисту приведену вартість.

8. Проведення аналізу чутливості. Оцінка проєкту полягає у визначенні майбутніх корисностей та витрат, які не можуть бути повністю точно визначені через вплив значної кількості випадкових факторів. Аналіз чутливості передбачає оцінку впливу різних випадкових факторів на чисту приведену вартість проєкту. Крім того, важливо провести аналіз чутливості щодо оцінок вартості корисностей і витрат, а також суспільної ставки дисконту.

9. Проведення аналізу розподілу користі від проєкту між різними соціальними групами і, при необхідності, розрахунок зважених оцінок суспільної ефективності.

10. Вибір рішення, яке найбільше сприяє чистим суспільним користям.

СВА спрямований на оцінку позитивних і негативних наслідків проєкту, аналогічно до підходу, який використовується в екологічному аналізі загальної економічної цінності. У такому аналізі і витрати, і вигоди можуть бути різними. Витрати зазвичай досить повно відображені завдяки наявності ринкових даних. Чиста вигода від проєкту може включати економію коштів, готовність суспільства платити (що вказує на відсутність законного права громадськості на переваги політики) або готовність прийняти компенсацію (що показує, що громадськість має право на переваги від політики) для зміни добробуту. Оцінка переваг ґрунтується на перерахуванні всіх сторін, які стосуються втручання, та додаванні позитивної або негативної цінності (зазвичай у грошовому еквіваленті), яку вони приписують його впливу на свій добробут.

Фактична компенсація, яка потрібна особі для збереження її добробуту відповідно до політики, в найкращому випадку може бути неточною. Опитування (заявлені переваги) або ринкова поведінка (виявлені переваги) часто використовуються для оцінки компенсації, пов'язаної з політикою. Заявлені переваги, наприклад, є прямим способом оцінки готовності платити за екологічні функції. Проте респонденти опитувань часто неправильно повідомляють про свої справжні уподобання, а ринкова поведінка не враховує важливі неринкові впливи на добробут. Виявлені переваги є непрямим методом визначення індивідуальної готовності платити. Люди здійснюють ринковий вибір предметів з різними характеристиками навколишнього середовища, що може відображати значення факторів навколишнього середовища. Оцінка ефективності заходів безпеки дорожнього руху або ліків, які зберігають життя, може викликати суперечності, особливо коли мова йде про цінність людського життя. Іноді ці суперечності можна уникнути, застосовуючи підхід аналізу витрат і користі, де переваги виражаються в негрошових одиницях, таких як скориговані на якість роки життя. Наприклад,

безпеку дорожнього руху можна оцінювати за вартістю одного врятованого життя, не прив'язуючи це до фінансової оцінки життя. Однак такі немонетарні показники мають свої обмеження у визначенні ефективності політики з різними результатами. Крім того, інші переваги можуть виникнути від цієї політики, і такі показники, як вартість врятованого життя, можуть призвести до інших результатів порівняння альтернатив, ніж СВА. У деяких випадках стратегія аналізу витрат і користі може відмовлятися від використання таких показників як міри. Наприклад, у 1980-х роках Верховний суд США відмовився враховувати повернення інвестицій для забезпечення безпеки працівників, замість цього встановивши найнижчий рівень вартості-вигоди для відповідності певним стандартам. Ще одним показником є оцінка стану навколишнього середовища, яка у 21 столітті часто проводиться шляхом оцінки екосистемних послуг для людини, таких як якість повітря та води, а також рівень забруднення. Грошові оцінки також можуть бути надані іншим нематеріальним впливам, таким як ділова репутація, входження на ринок або стратегічні перспективи підприємства.

Багато позитивних аспектів вибору аналізу витрат і вигід включають в себе:

1. Підхід, заснований на даних: Цей вид аналізу надає можливість оцінити рішення або проєкт без упереджень, базуючись на фактах. Такий підхід пропонує об'єктивну оцінку ваших варіантів, що сприяє раціональному прийняттю рішень і керованому даними підходу до бізнесу.

2. Спрощення процесу прийняття рішень: Враховуючи витрати та вигоди, аналіз витрат і вигід може зменшити складність прийняття бізнес-рішень, розглядаючи їх у контексті відношення витрат до отриманої вигоди.

3. Виявлення прихованих факторів: Аналіз витрат і вигід допомагає виявити всі потенційні витрати та вигоди, пов'язані з проєктом, включаючи ті, що можуть бути менш очевидними, такі як непрямі чи нематеріальні витрати.

Проте існують деякі обмеження та недоліки, які варто врахувати:

1. Складність передбачення: Прогнозування всіх факторів, які можуть вплинути на результат, може бути складним завданням, особливо в довгостроковій перспективі.

2. Недостовірність даних: Неповні або неточні дані можуть призвести до спотворених результатів аналізу витрат і вигід.

3. Обмеження для довгострокових проєктів: Для проєктів із тривалішими часовими рамками прогнозування може бути менш точним, і деякі фактори, такі як інфляція, можуть не враховуватися адекватно.

4. Відсутність людського фактора: Аналіз витрат і вигід може не враховувати моральні або "людські" аспекти прийняття рішень, що може призвести до відсутності узгодження між цими аспектами та діловими обґрунтуваннями.

1.3 Особливості використання інструментарія СВА в економічній аналітиці

Основний принцип аналізу вигід і витрат, пов'язаних з певним рішенням, є дуже простим. Якщо має бути зроблене рішення X або відмовлено від нього, критерій є таким: рішення X слід прийняти, якщо його користь перевищує користь найкращого альтернативного варіанту, і відхилити його у протилежному випадку. Якщо цей принцип застосовується до всіх рішень, суспільство отримує максимальну користь в межах наявних можливостей. Таким чином, найкраща альтернатива рішенням X розглядається як його витрати, якщо втрачається саме ця альтернатива. Отже, критерій прийняття рішень може бути сформульований так: рішення X приймається, якщо його користь перевищує витрати, пов'язані з його реалізацією.

Хоча основний принцип прийняття рішень, викладений вище, може здаватися простим і зрозумілим, те саме не можна сказати про методи вимірювання вигід і витрат. Спроба виміряти всі можливі вигоди і витрат може здатися неможливою, особливо з практичної точки зору. Проблеми виникають з першого запитання: за якими критеріями людина надає перевагу альтернативі X перед альтернативою Y ? Наприклад, якщо для цієї людини чисте повітря - єдина і найвища цінність, вона буде відкидати будь-які рішення, що забруднюють повітря. Для такої людини аналіз вигід і витрат є простим: всі рішення, що забруднюють

повітря, відкидаються, а ті, що зберігають його чистим, приймаються. Проте аналіз стає складнішим, якщо у людини є більше ніж одна цінність у житті. Що робити, якщо рішення X краще за Y за одним показником, але гірше за іншим? Вирішенням таких проблем є присвоєння чисельних оцінок всім вигодам і витратам, і підрахунок сукупних вигід і витрат на їх основі. Проект X буде прийнятний, якщо сукупні вигоди від його реалізації перевищують відповідні сукупні витрати, розраховані на основі значень цінності всіх його наслідків.

Основною концепцією, що покладена в основу аналізу вигід і витрат, є принцип ефективності за Парето. Розподіл благ і ресурсів у суспільстві вважається ефективним за Парето, якщо неможливо зробити кращим стан одного члена суспільства без погіршення стану інших. Не ефективним вважається розподіл, якщо можливі рішення, що поліпшують положення деяких членів суспільства, не призводять до втрат для інших. Ці рішення відомі як "Парето-ефективні". Хоча ідеальним є випадок, коли приймаються виключно Парето-ефективні рішення, це часто неможливо через значні різниці в інтересах різних соціальних груп.

Аналіз вигід і витрат призначений для оцінки загальних чистих суспільних вигід. Проте наявність позитивних чистих суспільних вигід не гарантує, що прийняття певного рішення не завдасть шкоди певним людям чи соціальним групам. Якщо така шкода існує, рішення не може бути визнане Парето-ефективним. Проте, якщо чисті вигоди є позитивними, це створює можливість компенсувати втрати для тих членів суспільства, які постраждали в результаті реалізації рішення. Наприклад, якщо будівництво аеропорту приносить 20 млн. грн. суспільних вигід, але при цьому призводить до втрат для мешканців, що проживають поблизу (екологічні та шумові проблеми), які оцінені в 8 млн. грн., то реалізація такого проекту не є Парето-ефективною. Проте наявність позитивних чистих суспільних вигід (12 млн. грн.) дозволяє зробити проект ефективним шляхом перерозподілу вигод до тих членів суспільства, чий інтерес постраждав. У цьому випадку, з отриманих вигод може бути компенсовано необхідний обсяг втрат (8 млн. грн.).

Визначення обсягів, форм і напрямів здійснення компенсації є окремою проблемою, розв'язання якої на практиці може бути неможливим з різних причин. Ці причини включають інформаційні та аналітичні складнощі щодо оцінки витрат і вигід для різних соціальних груп, адміністративні витрати, пов'язані з реалізацією компенсаційних виплат, непередбачуваний вплив таких виплат на поведінку людей, а також створення стимулів для переоцінки власних втрат з метою отримання більшої компенсації. Тому на практиці критерій Парето-ефективності часто не вважається прийнятним у аналізі вигід і витрат. Замість цього, практичним критерієм прийняття рішень є потенційна ефективність за Парето, також відома як критерій Калдора-Хікса: рішення вважається ефективним, якщо в результаті його реалізації отримуються позитивні чисті вигоди.

Один з головних викликів у процесі аналізу рішень - це як визначити кількісно цінність різних корисностей і витрат. Якщо прийняти позицію, що найважливіше для суспільства - це добробут людей, то відповідь на це запитання зводиться щонайменше до вирішення двох наступних проблем.

По-перше, потрібно визначити, як рішення, що приймається, впливає на добробут кожного окремого індивіда. Для цього ми повинні оцінити зміну добробуту з точки зору цього конкретного суб'єкта: йдеться про те, як людина оцінює збільшення свого добробуту або зменшення його. Найефективніший спосіб це визначити - це отримати відповідь на запитання: наскільки багато готова людина заплатити за отримання певних благ або за уникнення певних витрат. При цьому не обов'язково гроші мають виступати як одиниця виміру; можуть бути використані і реальні блага. Проблема полягає в тому, як визначити цінність для людей різних благ і витрат на основі їхньої поведінки у реальному житті (тобто на основі їхніх рішень). У ідеальному економічному світі з конкурентними ринками, без факторів неспроможності ринку та державного втручання, ринкові ціни відображають суспільну цінність благ і ресурсів. Але в реальному житті ринкові ціни часто не відображають справжню суспільну цінність.

По-друге, необхідно визначити, як вплине на суспільний добробут в цілому певна зміна у добробуті конкретних груп людей. Це означає, що ми повинні

визначити цінність для суспільства загального зростання на одиницю (наприклад, на одну гривню) добробуту конкретної особи або соціальної групи. Якщо доходи (багатство) в суспільстві розподілені оптимально, приріст добробуту на одиницю однаково цінний для суспільства, незалежно від того, хто саме цю одиницю отримав (це, по суті, визначенням суспільно оптимального розподілу доходів - коли кожна додаткова гривня добробуту для всіх має однакову вагу). Якщо приріст добробуту, пов'язаний з певним рішенням, розподіляється неоптимально, то або його треба перерозподілити державою, або в аналізі рішень ми повинні якось визначити цінність для суспільства зростання добробуту для різних груп людей (наприклад, приділяючи більшу суспільну цінність зростанню доходів бідних у порівнянні з багатими). Раціональна оцінка проєктів у суспільному секторі неможлива без чіткого визначення того, чи будуть вигоди проєкту перерозподілені державою для досягнення більш соціально бажаного стану (у цьому випадку врахування ефектів розподілу у аналізі проєкту не потрібне), або чи потрібно враховувати різну цінність для суспільства додаткової одиниці блага залежно від того, кому саме вона надається.

Урахування часового фактора у процесі аналізу вигід і витрат є однією з найскладніших проблем. Навіть якщо вигоди і витрати певного рішення точно визначені за їх соціальною цінністю, просто сумувати значення вигід і витрат, які виникають сьогодні, з тими, що виникнуть у майбутньому, буде недостатньо. Якщо ми розглядаємо різницю між вигодами і витратами певного рішення як чистий приріст споживання (фактично, чистий приріст у реальних ресурсах, доступних для споживання), нам потрібно знати, яка буде цінність споживання у майбутньому (наприклад, у наступному році), порівняно з сьогоднішнім споживанням. Сьогоднішня цінність одиниці майбутнього споживання може бути представлена як $1/(1+r)$, де r є нормою міжчасових переваг (ставкою дисконту).

Для суспільних проєктів аналіз вигід і витрат передбачає встановлення так званої суспільної ставки дисконту, на відміну від проєктів у приватному секторі, де ставкою дисконту є вартість капіталу для приватної фірми. Ця ставка, позначена як r , визначається таким чином, щоб суспільна цінність одиниці споживання сьогодні

та $1/(1+r)$ одиниць споживання у майбутньому були рівні. Тоді величина $1/(1+r)$ визначає сьогоднішню цінність одиниці споживання у майбутньому (у цьому випадку через один рік). Якщо одиниця споживання отримується через t років, її сьогоднішня цінність складає $(1+r)^{-t}$. Ці значення $(1+r)^{-t}$ відомі як дисконтні коефіцієнти. Наприклад, при $r=10\%$ річних, сьогоднішня цінність одиниці споживання, яка буде отримана через один рік, становить $1/(1+0,10)=0,91$ грн, а цінність одиниці споживання, отриманої через десять років, дорівнює $1/(1+0,10)^{10}=0,39$ грн.

При існуванні досконалих фінансових ринків, суспільно ефективна ставка дисконтування визначається з одного боку граничною продуктивністю капіталу (або, іншими словами, швидкістю зростання економіки), а з іншого - середньою граничною нормою міжчасових переваг домашніх господарств. Гранична продуктивність капіталу відображає можливості виробництва у майбутньому в порівнянні з сьогоднішнім, тобто показує, в якій пропорції ресурси можуть бути перенесені з сучасності у майбутнє. З іншого боку, гранична норма міжчасових переваг вказує на відносну цінність споживання у різні часові періоди для домашніх господарств. У випадку досконалих фінансових ринків і рівноваги, обидві граничні норми будуть рівні між собою і дорівнюватимуть ринковій процентній ставці.

Оцінка суспільних проєктів передбачає аналіз вигід і витрат, які відбудуться у майбутньому. Тут ключовою причиною невизначеності є те, що майбутнє завжди не може бути передбаченим з абсолютною точністю. Це означає, що будь-яке рішення, яке має наслідки у віддаленому майбутньому, несе певний ризик.

Вигоди і витрати, які розраховані під час аналізу рішення перед його реалізацією (*ex ante*), можуть значно відрізнятись від фактичних вигод і витрат після реалізації (*ex post*) через наявність невизначеності. На етапі аналізу, зазвичай, розраховуються очікувані (середні) значення, використовуючи базовий сценарій - це передбачені значення параметрів, які впливають на кінцевий результат. Отже, чисті суспільні вигоди, які оцінюються на етапі аналізу, залежать від припущень, що були зроблені щодо очікуваних значень цих параметрів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНСТРУМЕНТАРІЯ СВА У ПРИЙНЯТТІ ЕКОНОМІЧНИХ РІШЕНЬ У КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ

2.1 Практичне використання інструментарія СВА в економічній політиці

Використання аналізу вигід і витрат для ухвалення політичних рішень має свої витрати. Перш за все, сам процес аналізу вимагає затрат ресурсів, часу, залучення кваліфікованих фахівців, проведення досліджень і так далі, особливо коли мова йде про складні рішення. Тому не для кожного проекту необхідно проводити ретельний та всебічний аналіз. Явно, якщо витрати на аналіз виявляються значно вищими за потенційні вигоди від проекту, аналіз не є ефективним. Здійснення якісного аналізу вигід і витрат необхідне у випадку дійсно важливих рішень, особливо коли немає очевидної альтернативи. [16]

Вартість проведення аналізу вигід і витрат не обмежується лише прямими витратами на його проведення. Значно більш важливим може бути ризик прийняття неправильного рішення на основі недостатньо адекватного розрахунку чистих суспільних вигід. Основним джерелом такого ризику може стати неправильна оцінка цінності благ, які не є ринковими (і, відповідно, не мають ринкової ціни), таких як, наприклад, навколишнє середовище або людське життя. Найчастіше аналіз вигід і витрат критикується за спроби оцінити у грошовому виразі ті блага, які, за загальноприйнятою думкою, не можуть мати грошової цінності. "Цінність життя не підлягає грошовій оцінці, оскільки життя безцінне" - типовий аргумент противників практичного використання аналізу вигід і витрат. Проте, пильніше розглядаючи аргументи, що лежать в основі методології аналізу вигід і витрат, можна побачити, що сам підхід є в цілому вірним (з умовою правильного розуміння та інтерпретації), а небезпеку становлять лише помилки у кількісному оцінюванні різних благ.[17]

Фактично, коли мова йде про цінність життя, аналіз вигід і витрат враховує готовність людей платити за зниження ризику втрати життя. Розглянемо простий приклад. Деяке виробництво пов'язане з ризиком для життя. Статистичні дані показують, що в середньому за рік втрачає життя одна людина з тисячі, тобто ймовірність нещасного випадку складає 0,1%. Заробітна плата на цьому виробництві (при однаковому рівні підготовки та зусиль) перевищує заробітну плату в безпечних місцях на 5 тисяч гривень щорічно. Отже, для середньостатистичного працівника, який згоден працювати на цьому виробництві, корисність гарантованого отримання додаткових п'яти тисяч гривень перевищує корисність можливості втратити життя з ймовірністю 0,1%. Таким чином, вартість життя, оцінена на основі поведінки, становить не менше 5 млн гривень.

Припустимо, що на цьому виробництві працює 1000 людей. Заходи безпеки, які зменшують ризик нещасних випадків до нуля, коштують 2 млн гривень на рік. Такий проєкт є суспільно ефективним, оскільки очікувані суспільні вигоди перевищують витрати: $0,001 * 5 * 1000 = 5 > 2$.

З іншого боку, якби проєкт вимагав витрат у сумі 8 млн гривень, він був би суспільно неефективним.

Аналіз вигід і витрат може і повинен відігравати важливу роль у формуванні державної політики. Якщо його проводити якісно і об'єктивно, він забезпечує органам влади об'єктивні оцінки можливих наслідків рішень держави, що допомагає зменшити ризик неефективних рішень. Проте аналіз вигід і витрат не має бути розгляданий як заміна чи альтернатива демократії та демократичним процедурам у прийнятті рішень. Зрозуміння принципів такого аналізу і його застосування у процесі підготовки рішень політичними діячами, що відповідають за розробку та реалізацію державної політики, може підвищити ефективність демократичного процесу, додаючи кількісний вимір обговорюваним альтернативам.

Проведення аналізу вигід і витрат на практиці, як вже було зазначено, стикається зі значними труднощами. Основні з них - це об'єктивні труднощі, що впливають із складності кількісної оцінки різних елементів суспільних витрат і

вигід, що створює ризик невірних оцінок та висновків. Тому надзвичайно важливо уникати помилок в аналізі вигід і витрат, що можуть виникнути через суб'єктивні погляди та інші проблеми. Давайте розглянемо типові приклади таких суб'єктивних поглядів.

Стандартною практикою для державних органів є підхід, при якому в якості вигід і витрат проєктів у суспільному секторі розглядають лише фінансові потоки державного (чи місцевого) бюджету, ігноруючи всі нематеріальні вигоди та витрати. Наприклад, при виборі альтернатив виробництва суспільних благ основною метою вважається мінімізація бюджетних витрат. Такий підхід неправомірний і неприйнятний, оскільки він не враховує вигоди, які люди отримують від користування суспільними благами (наприклад, коли доступ до них є безкоштовним), включаючи такі аспекти, як цінність часу та життя. Крім того, такий підхід неправильно оцінює витрати, наприклад, коли йдеться про використання ресурсів або активів, що перебувають у державній власності (і, отже, безкоштовно доступні для бюджету), ігноруючи альтернативну вартість цих ресурсів (вигоди від найкращого альтернативного використання).

Ще один досить поширений підхід - розглядати всі витрати, які здійснюються за рахунок державного бюджету, як вигоди для суспільства. Наприклад, витрати на оплату праці під час виконання певної державної програми будуть в цьому випадку трактуватися як суспільні вигоди. Однак це також неправильний підхід, оскільки він не враховує альтернативну вартість використання цих ресурсів.

Подивімось на такий випадок. У межах реалізації певного інвестиційного проєкту, який фінансується з державного бюджету, витрати на оплату праці становитимуть 1 млн. грн. протягом року (за умови, що працюватиме 100 робітників, а заробітна плата кожного з них складе 10 тис. грн. на рік).

За "бюджетним" підходом оплата праці розглядається як витрати бюджету, в той час як за "витратним" підходом вона розглядається як вигода, оскільки це доходи, отримані членами суспільства. Проте обидва ці підходи мають свої обмеження. У рамках аналізу вигід і витрат важливо враховувати чисті вигоди, які

отримує суспільство в цілому, а також альтернативну вартість ресурсів. Наприклад, якщо з 100 робітників, які беруть участь у проєкті, половина є безробітними, а інша половина працює у приватному секторі, то їхня альтернативна вартість участі у проєкті може відрізнятись. Для зайнятих робітників це може бути середня заробітна плата у приватному секторі, наприклад, 9 тис. грн. на рік. Для безробітних же альтернативною вартістю може бути цінність їхнього вільного часу, оскільки вони можуть втрачати цей час, якщо розпочнуть працювати. Наприклад, цінність вільного часу може складати 5 тис. грн. на рік на одного робітника.

Як видно, доходи, одержані працівниками, та витрати бюджету, витрачені на їхню оплату, взаємно компенсують одна одну, і в кінцевому підсумку важлива лише альтернативна вартість використаних робочих ресурсів.

Узагальнюючи, можна сказати, що аналіз вигід і витрат матиме позитивний вплив, якщо він буде максимально вільним від суб'єктивізму різних соціальних і політичних груп, та якщо ключові принципи аналізу, які є політично нейтральними, будуть прийняті учасниками процесу прийняття політичних рішень.

Частина про проєктний цикл. У цій частині ми розглянемо комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на досягнення конкретних цілей протягом визначеного періоду часу та обмеженого бюджету. Зазвичай ці цілі включають створення, розширення або покращення економічної та соціальної інфраструктури (такої як транспортні мережі, засоби зв'язку, громадські установи тощо), виробництво суспільних благ та розширення виробництва благ з помітними позитивними зовнішніми ефектами (наприклад, забезпечення громадського порядку, охорона здоров'я, освіта, культура тощо), а також мінімізацію негативних зовнішніх ефектів (наприклад, забруднення довкілля) та інші цілі, спрямовані на підвищення суспільного добробуту у сферах, де регульований ринок не забезпечує досягнення суспільного оптимуму. Розробка, аналіз та втілення проєкту формують так званий проєктний цикл - послідовність взаємопов'язаних етапів, спрямованих на досягнення кінцевої мети проєкту. Типовими етапами проєктного циклу є:

1. Визначення. Цей етап включає ідентифікацію пріоритетних напрямів економічного та соціального розвитку, вибір проєктів з найвищим пріоритетом для

реалізації, а також проведення попередньої оцінки співвідношення між користю, яку проєкт приносить, та витратами, необхідними для його впровадження.

2. Підготовка. На цьому етапі проводиться розробка проєкту за всіма його аспектами, включаючи технічні характеристики, економічну та фінансову реалістичність, вплив на навколишнє середовище та соціальну прийнятність.

3. Оцінка. Ця стадія включає аналіз всіх аспектів проєкту, зокрема його технічного, інституційного, економічного та фінансового аспектів.

Технічний аналіз охоплює оцінку різних технічних альтернатив реалізації проєкту, вибір потрібного обладнання та технологій, розробку графіку виконання проєкту і оцінку витрат на його реалізацію, а також врахування можливого негативного впливу на довкілля та способів його мінімізації.

Інституційний аналіз полягає у вивченні організацій та суспільних інститутів, які будуть залучені до проєкту, для визначення їхньої здатності та готовності впроваджувати його, а також можливих організаційних і структурних змін, необхідних для успішної реалізації. [18]

Фінансовий аналіз передбачає оцінку фінансової ефективності проєкту, його здатність покрити початкові витрати та визначення ефективності з точки зору приватного сектору.[19]

Економічний аналіз оцінює вигоди та витрати проєкту для суспільства в цілому з метою визначення його доцільності та вибору найефективнішого шляху реалізації.

4. Переговори є необхідним етапом, коли проєкт фінансується частково або повністю за участю зовнішніх кредиторів, зокрема, міжнародних організацій. На цьому етапі встановлюються основні параметри проєкту та умови отримання кредиту для його реалізації.

5. Виконання проєкту

6. Оцінка результатів виконання проєкту

Фінансовий аналіз інвестиційного проєкту спрямований на визначення його цінності для особи, яка здійснює інвестиції (приватний інвестор) і базується на наступних ключових принципах:

Визначення вигід і витрат у грошовому виразі, що дозволяє зрозуміло оцінити цінність проєкту. Хоча одиницями виміру можуть бути різні ресурси, використання грошового виразу є найбільш зрозумілим і загальноприйнятим.

Розгляд вигод і витрат як прирістних величин, порівнюючи ситуації "з проєктом" і "без проєкту". Такий аналіз передбачає оцінку, як зміняться грошові потоки у зв'язку з реалізацією проєкту.

Врахування часового фактору: прирости вигід і витрат розраховуються для кожного часового інтервалу і згодом підсумовуються з урахуванням зміни вартості грошей у часі.

Уникнення подвійного рахунку, включаючи:

- врахування амортизаційних відрахувань лише в момент придбання основних засобів;
- виключення фінансових потоків, таких як отримання кредитів або виплата процентів і дивідендів.

Не врахування втрачених витрат, таких як використання ресурсів з нульовою альтернативною вартістю. Наприклад, витрати, зроблені в минулому, не враховуються у проєктному аналізі, якщо рішення приймається сьогодні.

Послідовне врахування інфляційного чинника, що означає розрахунки в постійних цінах з використанням реальної ставки дисконтування або в поточних цінах з дисконтуванням за номінальною ставкою.

Аналіз фінансової ефективності проєкту зазвичай включає наступні кроки:

1. Визначення цілей та технічних параметрів проєкту, включаючи строк його реалізації (плановий горизонт).
2. Розрахунок прирістних грошових потоків для кожного періоду у межах строку проєкту.
3. Обчислення приведеної вартості грошових потоків для кожного періоду.
4. Визначення залишкової вартості проєкту, яка оцінює приведену вартість грошових потоків поза визначеним плановим горизонтом.

5. Сума дисконтованих грошових потоків визначає чисту приведену вартість (NPV) інвестиційного рішення. Це є критерієм прийняття рішення: при позитивних значеннях рішення приймається як створююче вартість, при від'ємних - відхиляється.

Важливо відзначити, що з точки зору суспільної ефективності проекти, які є фінансово вигідними, можуть і, в більшості випадків, повинні бути реалізовані приватним сектором, за умови, що вони не призводять до соціальних витрат, які не компенсуються приватним інвестором.

Економічний аналіз проекту подібний до фінансового, проте його фокус полягає у врахуванні вигід і витрат для суспільства в цілому. Формальна методика схожа на фінансовий аналіз: оцінка приросту вигід і витрат на кожному етапі проекту і підрахунок сукупних дисконтованих чистих вигод. Однак, відмінність полягає у складі вигід і витрат, методах їх оцінки та підходах до дисконтування майбутніх вигід і витрат.

З економічного погляду, вигоди проекту визначаються збільшенням кількості доступних ресурсів у суспільстві, з урахуванням їх розподілу між різними соціальними групами. Витратами є вигоди, які можна було б отримати від найкращого альтернативного використання ресурсів, які будуть витрачені для реалізації проекту. Цінність благ, що отримані внаслідок проекту, повинна визначатись у відповідності до готовності споживачів платити за них - за зростанням їхнього споживчого надлишку.

Однією з ключових відмінностей між фінансовим та економічним аналізом є компоненти вигід і витрат, пов'язаних з проектом. Наприклад, у фінансовому аналізі розглядаються такі елементи, як податки, трансферти та субсидії, оскільки вони безпосередньо впливають на добробут суб'єкта, який реалізує проект. У контексті економіки в цілому, податки та субсидії розглядаються як механізми перерозподілу благ від одних учасників економіки до інших, не впливаючи безпосередньо на реальну кількість доступних ресурсів.[20]

Крім того, економічний аналіз повинен враховувати загальноекономічну ефективність економічної політики уряду, включаючи фінансову політику, якщо вона призводить до збільшення чи зменшення ефективності.[21]

Інша важлива відмінність полягає в тому, що фінансовий аналіз ураховує лише приватні вигоди і витрати - тобто ті, які отримує (чи несе) суб'єкт, що реалізує проєкт. З іншого боку, економічний аналіз має враховувати загальні суспільні вигоди і витрати, враховуючи як приватні, так і зовнішні аспекти.[22]

У економічному аналізі вигоди і витрати проєкту оцінюються не за фактичними ринковими цінами, які часто піддаються впливу різних факторів неспроможності ринку, таких як ринкова влада, зовнішні ефекти, обмежена доступність інформації тощо, а за ефективними (тіньовими) цінами - тобто альтернативною вартістю ресурсів з погляду економіки в цілому.

Крім того, у економічному аналізі дисконтування майбутніх вигід і витрат здійснюється не за ринковою вартістю капіталу, а за суспільно ефективною ставкою дисконтування, яка відображає суспільні переваги між поточним і майбутнім споживанням.

Отже, економічний аналіз ефективності суспільного інвестиційного проєкту включає вирішення наступних проблем:

1. Оцінка суспільних вигід і витрат за суспільно ефективними цінами, які виникають у моменти часу, коли ці вигоди і витрати виникають. Це передбачає визначення приросту суспільних вигід і витрат, які виникають при прийнятті даного рішення, порівняно з ситуацією, коли рішення не приймається.
2. Відносна оцінка цінності вигід і витрат для різних моментів часу на основі визначення суспільно ефективної норми міжчасових переваг, що базується на ставці дисконтування.
3. Оцінка ризиків, пов'язаних з рішенням, та потенційних втрат суспільного добробуту, що виникають внаслідок ризиків, пов'язаних з цим рішенням.
4. Визначення цінності для суспільства розподілу вигід і витрат даного рішення між різними соціальними групами з різним рівнем добробуту.

Принципи аналізу вигід і витрат можуть застосовуватись для оцінки альтернатив державної політики у різних галузях, включаючи питання приватизації державних підприємств.

Мети приватизації досить очевидні. По-перше, це підвищення ефективності діяльності підприємств, оскільки державна власність, з ряду причин, часто не забезпечує належної ефективності. По-друге, це забезпечення підприємств доступом до джерел фінансування, перш за все, до приватного капіталу. Проте, в процесі приватизації важливими є інші цілі, такі як збереження або збільшення кількості робочих місць, забезпечення податкових надходжень від приватизованих підприємств, сума надходжень від продажу державних підприємств, розв'язання проблем заборгованості державних підприємств, а також ефективне вирішення соціальних проблем.

Докладний розгляд підходів, які можуть бути використані для вирішення цих проблем, виходить за рамки даного розділу. Однак важливо врахувати деякі ключові принципи та методи аналізу вигід і витрат при прийнятті рішень з приватизації.

Визначення вартості підприємства варіюється залежно від того, чи розглядається це питання з точки зору приватного інвестора, чи з точки зору суспільства, включаючи випадок, коли держава є власником.[24]

З погляду приватного власника вартість власного капіталу підприємства визначається як сума дисконтованих післяподаткових грошових потоків, які він отримує від підприємства. Ставка дисконту для приватного власника визначається доходністю альтернативних інвестицій, яку він може отримати при подібному ризику. Отже, ключовими факторами, що впливають на вартість власного капіталу, є:

1. Спосіб використання активів підприємства та, відповідно, розмір грошового потоку.
2. Рівень ризику, як його оцінює конкретний інвестор.

3. Форма отримання доходів інвестором, яка може впливати на обсяг оподаткування — можливість зниження податкових платежів збільшує вартість для приватного інвестора.

Для суспільства вартість підприємства полягає в доданій вартості, дисконтованій за суспільною ставкою дисконту, яку створює це підприємство. Це визначення є правильним за умови:

- а) товари та послуги, які виробляються підприємством, продаються на конкурентному нерегульованому ринку;
- б) всі використані ресурси оплачуються за їх альтернативною вартістю;
- в) відсутні зовнішні ефекти.

Якщо ці умови не виконуються, потрібні відповідні корективи. Наприклад, суспільна вартість підприємства зростає, якщо воно створює робочі місця, тобто, коли заробітна плата перевищує альтернативну вартість використаних ресурсів. Суспільна вартість підприємства зменшується при наявності монопольної влади чи негативних зовнішніх ефектів, таких як забруднення навколишнього середовища.

Ключовим принципом є те, що рішення щодо приватизації, якщо їх метою є підвищення суспільної ефективності, повинні бути спрямовані на підвищення суспільної вартості підприємства.

Протистояння приватних та суспільних інтересів може виникнути, але не обов'язково, якщо виконуються такі умови:

1. Підприємство функціонує в конкурентному середовищі.
2. Власник отримує доходи лише після сплати альтернативної вартості всіх використаних ресурсів і податків.
3. Мінімізована неефективність, пов'язана з агентськими проблемами, такими як асиметрія інформації між власниками та менеджерами, власниками та кредиторами, а також власниками та державою.

Порушення хоча б однієї з цих умов може призвести до неефективності приватизації. Наприклад, приватизація монополій без ефективного державного регулювання може призвести, і часто призводить, до втрат ефективності.

Якщо власник, який контролює управління підприємством, може здобувати прибуток до сплати вартості використаних ресурсів і податків, інтереси власників цих ресурсів можуть постраждати, особливо якщо вони не мають засобів впливати на прийняття рішень, які робить власник. Ця ситуація може призвести до неефективності, якщо власність переходить до менеджменту або працівників, оскільки виникає конфлікт інтересів.

Рішення, спрямовані на максимізацію вартості власного капіталу підприємства, можуть бути одночасно суспільно ефективними, якщо власник має лише залишкові претензії до грошового потоку підприємства.

Агентські проблеми виникають через неефективність системи корпоративного управління. Це може трапитися, коли:

- Власник не може або не бажає впливати на управління підприємством, а інтереси менеджерів протистоять інтересам власників.
- Власник може впливати на управління, але може отримувати прибуток до сплати використаних ресурсів і податків.

Неефективність системи корпоративного управління також може призвести до суспільних втрат у контексті приватизації.

Проблеми пов'язані з розглядом боргів під час приватизації часто виникають у двох аспектах: списання боргів приватизованого підприємства перед державою або передача державних боргів приватизованому підприємству. За теоремою Модільяні-Міллера, яка ґрунтується на ефективності фінансового ринку та відсутності податків, структура капіталу підприємства не впливає на вартість його активів. Однак у реальному світі існують фактори, які відрізняються від ідеальних умов теореми.

По-перше, податковий захист від процентних платежів може змінити цю динаміку, оскільки збільшення боргу зменшує оподатковуваний прибуток, що може підвищити вартість власного капіталу для приватних інвесторів. По-друге, збільшення боргу може збільшити ризик фінансової нестабільності, що може негативно вплинути на оцінку вартості капіталу. По-третє, списання боргів або передача державних боргів може створити невірні стимули для приватизованих

підприємств. Нарешті, низький рівень боргу поруч із великим грошовим потоком може породити агентські проблеми, зменшуючи стимули до підвищення ефективності діяльності підприємства та призводячи до неефективних інвестиційних рішень.

Оцінка соціального впливу

У більшості країн проведення аналізу вартості та користі (СВА) здійснюється з урахуванням ефективності, надаючи однакове значення для всіх різних суб'єктів економіки, таких як споживачі, виробники, уряд, багаті та бідні. Однак іноді аналіз СВА виконується відповідно до методу перерозподілу, що базується на використанні соціальних оцінок, що дозволяють призначати різні ваги різним суб'єктам або групам суб'єктів, наприклад, найбіднішим. Навіть якщо СВА застосовує підхід, пов'язаний з ефективністю, і цього достатньо для вимірювання чистого впливу проєкту на суспільство, у багатьох випадках все ж цікаво визначити тих, хто "виграє" і "програє" від проєкту.

Хоча хороший проєкт сприяє зростанню економіки країни і, таким чином, може покращити умови для всіх, проте не всі отримують вигоду від нього, а деякі можуть навіть зазнати збитків. Виявлення тих, хто отримує користь, хто несе витрати і хто страждає від реалізації проєкту, допомагає розуміти, які стимули мають різні зацікавлені сторони для підтримки або протидії проєкту.

Часом проєкти, спрямовані на благо суспільства, можуть досягати своїх цілей, але зазнають опору через значні витрати для певних груп, які потім виступають проти них. Таким чином, аналіз СВА повинен враховувати не лише чистий внесок проєкту в добробут країни, а й розподіл користі і витрат з точки зору справедливості та стійкості. В цьому контексті аналіз СВА є важливим доповненням до соціальної оцінки проєктів, яка спрямована на розуміння думок зацікавлених сторін та їх позицій стосовно проєкту.

Оцінка впливу на навколишнє середовище

Однією з ключових різниць між поглядом суспільства і приватним поглядом є те, що деякі витрати або користі, пов'язані з проєктом, можуть не відображатися у фінансових потоках. Якщо ці витрати і користі можна виразити у грошовому

еквіваленті, їх слід враховувати в економічному аналізі. Зокрема, вплив проєкту на навколишнє середовище, як позитивний (користь) так і негативний (витрати), має бути розглянутий і, якщо можливо, оцінений у грошовому еквіваленті.

У цьому контексті економічна оцінка проєкту доповнює оцінку впливу на навколишнє середовище, що дозволяє ідентифікувати і оцінити позитивні та негативні наслідки проєкту для природного середовища, а також визначити заходи для запобігання або зменшення цих наслідків. Економічний аналіз використовує цю інформацію як вихідні дані і намагається обчислити в грошовому еквіваленті прямі позитивні та негативні впливи на навколишнє середовище, або витрати на заходи для їх запобігання або пом'якшення, щоб мати можливість додати їх до соціально-економічних фінансових потоків.

Наприклад, перетворення невеликого риболовецького порту на промисловий майданчик призвело до зниження улову риби. Економічний вплив цього скорочення улову, пов'язаний з проєктом промислового розвитку, представляє собою витрати проєкту. Збитки виробництва мають оцінену ринкову вартість, яка була б врахована у аналізі СВА, враховуючи також нижчі виробничі витрати, які теж враховуються у зв'язку зі зменшенням рибальства.

СВА в доповнення до аналізу економічного впливу [25]

Мета аналізу економічного впливу полягає в оцінці впливу проєкту на ключові макроекономічні показники, такі як валовий внутрішній продукт, міжнародна або регіональна торгівля або рівень зайнятості. Люди, які приймають рішення щодо політики, часто цікавляться результатами аналізу економічного впливу, особливо це стосується "масштабних" проєктів. Проте аналіз економічного впливу відрізняється від аналізу СВА тим, що вимірює активність, яку генерує проєкт.

Наприклад, якщо проєкт передбачає викопування ями і потім її повторну засипку, витрати на оплату праці розглядаються як внесок у економіку і, отже, як вигода в рамках аналізу економічного впливу. В аналізі СВА ці витрати розглядаються як витрати, оскільки вони визнаються як "вартість втрачених

можливостей". Обидва підходи пропонують різні цінні ідеї, які взаємодоповнюють одна одну.

СВА в доповнення до фіскальної оцінки[26]

На папері проєкт може мати велике значення для економічного добробуту країни, бути вигідним як для суспільства, так і для економіки в цілому. Проте, якщо у відповідних установ немає достатньо коштів для його фінансування, реалізація може зіткнутися з труднощами. Також виникають проблеми, якщо держава не забезпечить потрібні кошти (партнерські внески) вчасно або взагалі.

Отже, крім оцінки економічної життєздатності проєкту, важливо проаналізувати його фіскальні наслідки. Це означає розглядати щорічні грошові потоки, щоб переконатися, що проєкт зможе забезпечити необхідні кошти навіть у найскладніші роки. Треба також ретельно проаналізувати поточні витрати проєкту і включити їх у річні бюджети відповідних установ, які забезпечують фінансування.

Нерідко нові лікарні залишаються порожніми через відсутність коштів на оплату праці медичного персоналу, комунальні послуги та закупівлю ліків. [27]

Оцінка фіскального впливу доповнює результати аналізу вигод та витрат, забезпечуючи додаткову інформацію для здійснення проєкту. Важливо розглядати, наскільки витрати проєкту будуть компенсовані бенефіціарами, які зміни в державних витратах і доходах будуть пов'язані з проєктом, а також які наслідки заходів з окупності витрат матимуть на розподіл вигід. Це дає можливість забезпечити ефективне використання ресурсів і успішну реалізацію проєкту.

Також важливо врахувати, що фіскальний аналіз не повністю співпадає з аналізом вигод і витрат. Хоча обидва аналізи включають у себе всі витрати проєкту незалежно від джерела фінансування, фіскальний аналіз дивиться на різні аспекти, такі як зміни у державних витратах та доходах, податкові наслідки, а також вплив заходів з окупності витрат.

Наприклад, якщо проєкт включає в себе платну дорогу, то основна соціально-економічна вигода полягає в зменшенні транспортних витрат для користувачів, а не в прибутку від плати за проїзд. Однак, можливість отримання

доходу з плати за проїзд підвищує ймовірність того, що дорога буде експлуатована, тому такі економічні вигоди будуть стабільними з часом.

Урахування фіскального впливу допомагає визначити, чи проєкт є фінансово доцільним для держави та чи він сприятиме загальній економічній стабільності. Такий аналіз надає додаткові дані для прийняття рішення щодо реалізації проєкту і може стати важливим компонентом процесу планування та оцінки його впливу на суспільство.

СВА в доповнення до фінансової оцінки

Фінансовий аналіз концентрується на монетарному зиску, який отримує суб'єкт від реалізації проєкту, порівнюючи виручку, отриману від проєкту за ринковими цінами, з витратами, необхідними для його виконання, експлуатації та обслуговування. Для оцінки фінансової стійкості підприємства та його здатності фінансувати майбутні інвестиції використовуються різні фінансові показники, такі як дані балансу, звіти про прибутки та збитки, а також розрахунки ключових фінансових коефіцієнтів, включаючи коефіцієнт використання, операційний коефіцієнт, коефіцієнт обслуговування боргу, коефіцієнт позикового капіталу, EBIT і EBITDA.

Натомість економічний аналіз вимірює вплив проєкту на ефективність економіки в цілому, враховуючи суспільну цінність результатів, що їх генерує проєкт, та альтернативні витрати всіх ресурсів, необхідних для його виконання, експлуатації та обслуговування.

Різні витрати, які мають значення для фінансового аналізу, не обов'язково розглядаються як витрати з економічної точки зору, наприклад, амортизація, капітальні витрати, відсотки та витрати на фінансування. Для економічного аналізу способів, яким проєкт фінансується і хто його фінансує, не має значення, і вартість вхідних ресурсів повинна бути оцінена в залежності від їх найкращого альтернативного використання в момент їх використання або знищення до завершення проєкту.

У країнах з мінімальними ринковими спотвореннями, ринкові ціни можуть добре відображати альтернативну вартість вхідних ресурсів і виробленої продукції

чи послуг. Однак у країнах з вираженими ціновими спотвореннями ринкові ціни можуть не точно відображати ці значення і потребують коригування. Одним з важливих аспектів цього коригування є податки та субсидії.

Податки та субсидії розглядаються як перекази коштів від платників податків до уряду або від уряду до отримувачів субсидій, проте вони не є реальними витратами чи вигодами для проєкту. З цієї причини в економічному аналізі інвестицій та експлуатації проєкту витрати розглядаються без урахування податку на додану вартість (ПДВ). Крім того, ціни на ресурси, такі як вода, бензин або електрика, які використовуються у виробництві товарів чи послуг, не повинні враховувати субсидії, оскільки вони відображають реальну вартість виробництва цих ресурсів.

Проте при коригуванні фіскальних спотворень фахівці повинні бути уважні, оскільки деякі податки та субсидії можуть відображати реальні витрати чи вигоди. Наприклад, місцеві податки можуть фінансувати важливі послуги проєкту, такі як очищення води чи утилізація відходів. У інших випадках податки та субсидії можуть бути спрямовані на коригування певних зовнішніх факторів проєкту, наприклад, субсидування електроенергії, виробленої з відновлюваних джерел, для зменшення загальних викидів парникових газів.

Для визначення соціальних цін на вхідні ресурси і результати проєкту, корисно розрізняти між товарами та послугами, які можуть бути продані на зовнішніх ринках, і тими, що не можуть. Товари, які можуть бути продані на зовнішніх ринках, включають товари, які імпортуються або експортуються країною, або ті, які країна може імпортувати або експортувати за умов вільної торгівлі, але не робить цього через торговельні бар'єри, такі як мита. Натомість товари або послуги, які не можуть бути продані на зовнішніх ринках, - це товари, які за своєю природою не можуть бути експортовані або імпортовані. Земля - типовий приклад товару, який не може бути проданий на зовнішніх ринках.

У випадку товарів і послуг, які не можуть бути продані на зовнішніх ринках, соціальна вартість зазвичай базується на внутрішніх ринкових цінах. Проте для товарів і послуг, які можуть бути продані на зовнішніх ринках, часто ціни на

внутрішньому ринку не відображають їх альтернативну вартість для країни. Наприклад, мита на імпорт можуть підвищувати ціни на вітчизняні товари вище рівня, який був би в умовах вільної торгівлі. Ціна внутрішніх ресурсів може бути значно вищою, ніж в умовах вільної торгівлі, що може призвести до низької фінансової ефективності проєкту, який використовує такі захищені ресурси. Щоб наблизити альтернативну ціну до місцевих цін, оцінка використовує ціни на міжнародних ринках, а не внутрішні ринкові ціни. Наприклад, якщо країна є експортером, ціна на міжнародному ринку відображається у ціні експорту (FOB), а якщо країна є імпортером, у ціні міжнародного ринку враховується ціна імпорту (CIF) плюс витрати на транспортування.

снують інші фактори, які зазвичай піддають коригуванню для цілей економічної оцінки, включаючи обмінний курс, заробітну плату і процентну ставку.

Соціальний обмінний курс відображається у ринкових обмінних курсах, але ці курси можуть не точно відображати економічну вартість іноземної валюти в одиницях національної валюти. Торговельна політика, така як імпорتنі мита, кількісні обмеження, експортні субсидії і податки на експорт, спотворюють не лише ціни на окремі товари, але і впливають на ціну іноземної валюти для економіки в цілому. У випадку серйозних перекосів в торгівлі міжнародні ціни можуть бути перераховані в еквівалент в національній валюті за допомогою тіньового обмінного курсу, а не офіційного або ринкового курсу. Використання тіньового обмінного курсу є доцільним навіть у випадку, якщо немає проблем з платіжним балансом або якщо офіційний обмінний курс може бути вільно регульований. Питання полягає в тому, чи існують перекоси в торгівлі.

Різниця між економічною та фінансовою ціною вказує на розмір орендної плати, податку або субсидії, які нараховуються або виплачуються будь-ким, окрім компанії, яка здійснює проєкт. Наприклад, такою ситуацією є відмінність між економічною ціною та офіційною, або ринковою ціною іноземної валюти. Наприклад, у країні з єдиним імпортним митом у розмірі 15 відсотків, без податків або субсидій на експорт, встановлено обмінний курс 5:1 по відношенню до долара

США, який визначається ринком. Кожен імпортер віддає 5,75 одиниць національної валюти за кожен долар імпорту - 5 одиниць на покупку доларів плюс 15 відсотків імпортного мита. З іншого боку, експортери отримують лише 5 одиниць національної валюти за кожен долар експорту. Це мито на імпорт створює викривлення, яке породжує різницю між тим, скільки платять імпортери за імпорт товарів на один долар, і тим, скільки отримують експортери за експорт товарів на один долар. Через цю різницю, економічна ціна іноземної валюти не збігається з ринковим курсом. Важливо зауважити, що фінансова і економічна вартість іноземної валюти не обов'язково є однаковими, навіть у країні з ринковим обмінним курсом.

У країнах, де ринок праці функціонує ефективно, фактична заробітна плата є важливим показником як для фінансового, так і для економічного аналізу. Однак втручання держави в цей ринок, такі як законодавство щодо мінімальної заробітної плати, податки на прибуток та правові обмеження на мобільність робочої сили, призводять до спотворень. Ці спотворення змушують користуватися показником тіньової заробітної плати для відображення альтернативної вартості робочої сили, яка використовується в проєкті.

Тіньова заробітна плата, переважно, відображає плату, яку працівники отримували за свою попередню роботу (до проєкту). Для кваліфікованих робітників, які мають стабільне працевлаштування, тіньова заробітна плата зазвичай відповідає тій, що пропонується в рамках проєкту, і не потребує коригувань. Однак для некваліфікованих робітників, у яких умови праці можуть бути небезпечними, тіньова заробітна плата може бути нижчою, оскільки вони можуть отримувати допомогу по безробіттю або працювати в неформальному секторі. У зв'язку з цим потрібні коригувальні дії для розрахунку ставки тіньової заробітної плати, щоб відобразити альтернативну вартість робочої сили, яка використовується в проєкті.

Іншою важливою змінною для оцінки вартості потоку користі і витрат у часі в аналізі ефективності проєкту є тіньова або соціальна ставка дисконтування. Ця ставка використовується для визначення чистої поточної вартості майбутніх

потоків. На ідеальному ринку капіталу ринкова ставка відсотка відображатиме вартість капіталу для країни. З точки зору попиту, ринкова процентна ставка відповідатиме граничній продуктивності капіталу, тоді як з точки зору пропозиції, вона відповідатиме ступеню пріоритетності часу споживання. Якщо країна бере позику на міжнародному ринку, внутрішня ринкова ставка буде дорівнювати міжнародній ринковій ставці. Однак на ринку капіталу існує багато спотворень, таких як податки, недостатня інформація і вплив на ринок, які призводять до того, що соціальна альтернативна вартість капіталу відрізняється від ставки приватного сектору.

Наприклад, податки створюють викривлення між приватною та соціальною ставкою дисконтування. З точки зору попиту, приватний дохід після сплати податків нижчий, ніж соціальний дохід, що призводить до того, що гранична продуктивність капіталу в приватному секторі є нижчою. З точки зору пропозиції, через податки гранична віддача для вкладників також нижча, ніж соціальна віддача, оскільки ступінь пріоритетності часу споживання також знижується.

Фінансовий аналіз зазвичай обмежується прямим впливом проєкту на ринок товарів або послуг, які створюються або надаються за проєктом. Проте економічна оцінка враховує не лише цей прямий вплив, а й непрямі та зовнішні наслідки.

Непрямі наслідки - це вплив проєкту на інші ринки, зокрема на ринки товарів і послуг, які доповнюють або замінюють результати або вхідні ресурси, використані в проєкті. Вони стають значущими лише у випадку наявності значних перекосів на вторинних ринках. Наприклад, якщо будівництво платної дороги допомагає розгрузити існуючу дорогу шляхом перенаправлення частини транспортного потоку, користувачі цієї дороги зменшують свої транспортні витрати, отримуючи таким чином непряму вигоду від будівництва платної дороги. Однак, якщо проїзд по існуючій дорозі вже є безперешкодним, то від нової платної дороги не буде ніякої користі, і непряма вигода буде рівна нулю.

Зовнішні наслідки визначаються як ефекти, що виникають в результаті впливу проєкту на інших суб'єктів без компенсації, і це стосується не лише користувачів або цільової аудиторії проєкту, але й третіх сторін. Зазвичай

вважається, що зовнішній вплив настає, коли виробництво або споживання товарів або послуг, що здійснюється суб'єктом економіки, має прямий вплив на благополуччя інших виробників або споживачів. Зовнішні наслідки можуть бути позитивними або негативними. Наприклад, позитивний зовнішній ефект може полягати в зниженні витрат на виробництво у не пов'язаного суб'єкта господарювання, наприклад, коли бджоли пасічника опилують сад сусіда. Вони також можуть збільшувати рівень задоволення іншого суб'єкта господарювання, наприклад, музиканти, що грають для свого задоволення, приносять радість оточуючим. Негативний зовнішній ефект може призвести до збільшення виробничих витрат або зниження рівня задоволення для іншого суб'єкта господарювання. Пробки на дорогах і забруднення навколишнього середовища, таке як викиди, що створюються виробничими підприємствами, є прикладами негативних зовнішніх наслідків.

У багатьох державних інвестиційних проєктах, а часто й у більшості з них, може статися так, що не буде наявного ринку для оцінки товарів та послуг (наприклад, якість повітря, громадські парки, в'язниці, послуги охорони здоров'я та освіти), або ціни на них будуть сильно спотворені (державні музеї та національні парки, послуги з очищення води та утилізації відходів, громадський транспорт). У такому випадку оцінка товарів і послуг не може базуватися на ринковій ціні, що є скоригованою для отримання її соціального аналога. Замість цього, необхідно використовувати інші методи, які дозволяють встановити соціальну цінність неринкових товарів і послуг.[27]

Після представлення основних причин, за якими економічні та фінансові оцінки можуть різнитися, важливо зрозуміти, як ці два аналізи можуть доповнювати один одного, і які рішення повинні бути прийняті в залежності від того факту, що проєкт є фінансово та / або економічно прибутковим.

2.2. Вплив політичних факторів на механізм використання СВА в сучасних умовах

Політичні фактори, такі як політична нестабільність, державне регулювання, геополітичні події, корупція та пропаганда, відіграють важливу роль у формуванні аналізу вигід та витрат у політичному контексті. Ці фактори можуть суттєво впливати на економічну та соціальну стабільність, ефективність державної політики та громадських проєктів. Розглянемо, як кожен із цих політичних факторів впливає на аналіз вигід та витрат, а також надамо конкретні приклади для ілюстрації.

Політична нестабільність створює невизначеність та підвищені ризики, що ускладнює прогнозування політичних наслідків і підвищує ризик реалізації політичних програм. Державне регулювання може впливати на витрати та вигоди через зміну законодавства і регуляторних вимог. Геополітичні події, такі як міжнародні конфлікти та санкції, можуть мати значний вплив на національну економіку та політичну стабільність. Корупція призводить до неефективного використання ресурсів, підвищення витрат і зниження довіри до політичних інституцій. Пропаганда може змінювати суспільну думку та впливати на політичні рішення, що має наслідки для аналізу вигід та витрат.

Для більш детального розуміння впливу цих політичних факторів на аналіз вигід та витрат, наведемо таблицю (табл. 2.1), яка ілюструє ключові політичні фактори, їх вплив на аналіз, а також конкретні приклади, що демонструють ці взаємозв'язки.

Таблиця 2.1 - Політичні фактори та їх вплив на аналіз вигід та витрат з прикладами [27]

Політичний фактор	Вплив на аналіз вигід та витрат	Приклади
Політична нестабільність	Збільшення невизначеності та ризиків, що ускладнює прогнозування майбутніх доходів та витрат	1) Різкі зміни курсу валют, що впливають на вартість імпорту та експорту. 2) Зміна податкового законодавства, що впливає на прибуток компанії
Державне регулювання	Введення нових правил та норм, що можуть вплинути на вартість ведення бізнесу.	- Наприклад, введення екологічних стандартів може призвести до

		додаткових витрат на виробництво.
Геополітичні події	Зміна торгових відносин між країнами, що може призвести до втрати ринків збуту або джерел сировини.	Наприклад, війна в Україні призвела до санкцій проти Росії, що негативно вплинуло на економіку багатьох країн.
Корупція	Збільшення витрат на ведення бізнесу через необхідність давати хабарі чиновникам.	Наприклад, компанії можуть платити хабарі за отримання дозволів на будівництво або ліцензій на ведення бізнесу.
Пропаганда	Використання політиками інформації для маніпулювання громадською думкою, що може вплинути на попит на товари та послуги.	Наприклад, уряди можуть поширювати дезінформацію про конкурентів, щоб зменшити їхню частку ринку.

Рекомендації щодо зменшення впливу політичних факторів на аналіз вигід та витрат

Політична нестабільність - Важливо провести ретельний аналіз ризиків, щоб оцінити потенційний вплив політичної нестабільності на проєкт. Це має включати аналіз ризиків, пов'язаних з невизначеністю, змінами в державній політиці, збоями в постачанні, зниженням попиту, зростанням витрат на фінансування та втратою інвесторів. Розробити план реагування на ризики, щоб мінімізувати потенційний негативний вплив політичної нестабільності на проєкт. Цей план має включати заходи з пом'якшення ризиків, такі як диверсифікація постачальників, страхування ризиків та розробка планів резервного копіювання. Підтримувати постійний зв'язок з урядом та інвесторами, щоб вони були в курсі ходу проєкту та будь-яких потенційних ризиків, пов'язаних з політичною нестабільністю. Проєкт має бути гнучким і міг адаптуватися до змін у політичному середовищі. Це може включати зміну обсягу проєкту, зміну джерел фінансування або зміну цільового ринку.

Державне регулювання - Важливо провести ретельний аналіз регулювання, щоб оцінити потенційний вплив державного регулювання на проєкт. Це має включати аналіз витрат на дотримання норм, впливу на ефективність та потенційних обмежень для інновацій. Розробити стратегію відповідності, щоб

мінімізувати витрати та максимізувати переваги державного регулювання. Це може включати співпрацю з регулюючими органами, розробку інноваційних рішень для дотримання норм та участь у процесі нормотворення. Захищати свої інтереси в процесі нормотворення. Це може включати участь у публічних слуханнях, подання коментарів до запропонованих правил та співпрацю з іншими зацікавленими сторонами.

Геополітичні події - Провести ретельний аналіз ризиків, щоб оцінити потенційний вплив геополітичних подій на проєкт. Це має включати аналіз ризиків, пов'язаних з невизначеністю, перебоями в постачанні, зростанням витрат та політичними ризиками. Важливо розробити план реагування на ризики, щоб мінімізувати потенційний негативний вплив геополітичних подій на проєкт. Цей план має включати заходи з пом'якшення ризиків, такі як диверсифікація постачальників, страхування ризиків та розробка планів резервного копіювання. Важливо, щоб проєкт був гнучким і міг адаптуватися до змін у геополітичному середовищі. Це може включати зміну обсягу проєкту, зміну джерел фінансування або зміну цільового ринку. Співпрацювати з урядом, щоб зрозуміти потенційний вплив геополітичних подій на проєкт та розробити план реагування на ризики.

Корупція - Важливо провести ретельний аналіз ризиків, щоб оцінити потенційний вплив корупції на проєкт. Це має включати аналіз ризиків, пов'язаних з хабарництвом, вимаганням, затримками та втратою довіри. Розробити план боротьби з корупцією, щоб мінімізувати ризики, пов'язані з корупцією. Цей план має включати заходи з запобігання корупції, такі як встановлення чітких правил та процедур, проведення навчання персоналу та співпраця з органами влади. Забезпечити прозорість у всіх аспектах проєкту, щоб мінімізувати можливості для корупції. Це може включати публікацію інформації про проєкт, проведення публічних слухань та забезпечення доступу до інформації для зацікавлених сторін. Важливо співпрацювати з органами влади, щоб боротися з корупцією та забезпечити дотримання закону. Це може включати повідомлення про випадки корупції та співпрацю з розслідуваннями.

Пропаганда - Важливо провести ретельний аналіз ризиків, щоб оцінити потенційний вплив пропаганди на проєкт. Це має включати аналіз ризиків, пов'язаних зі спотворенням інформації, підривом довіри та соціальними заворушеннями. Розробити план боротьби з пропагандою, щоб мінімізувати ризики, пов'язані з пропагандою. Цей план має включати заходи з протидії пропаганді, такі як поширення правдивої інформації, співпраця з ЗМІ та залучення громадськості. Забезпечити прозорість у всіх аспектах проєкту, щоб мінімізувати можливості для використання пропаганди. Це може включати публікацію інформації про проєкт, проведення публічних слухань та забезпечення доступу до інформації для зацікавлених сторін. Співпрацювати з зацікавленими сторонами, щоб розробити план боротьби з пропагандою та забезпечити дотримання етичних норм. Це може включати представників уряду, ЗМІ, громадські організації та інших зацікавлених осіб.

Важливо зазначити, що це лише деякі приклади того, як політичні фактори можуть впливати на аналіз вигід та витрат. Вплив цих факторів може варіюватися залежно від конкретної ситуації та країни.

У сукупності ці фактори формують контекст, в якому проводиться аналіз вигід та витрат, і визначають його реальний вплив на прийняття рішень. Таким чином, важливо розуміти політичний контекст при розробці та використанні результатів аналізу вигід та витрат.

Щоб мінімізувати вплив політичних факторів на аналіз вигід та витрат, компаніям рекомендується:

- Проводити ретельний аналіз політичних ризиків.
- Розробляти альтернативні плани на випадок непередбачених обставин.
- Будувати прозорі та етичні відносини з державними органами.
- Використовувати надійні джерела інформації для прийняття обґрунтованих рішень.

У сукупності ці фактори формують контекст, в якому проводиться аналіз вигід та витрат, і визначають його реальний вплив на прийняття рішень. Таким

чином, важливо розуміти політичний контекст при розробці та використанні результатів аналізу вигід та витрат.

2.3. Ефективність інструментарія СВА у прийнятті економічних рішень: аналітичний аспект

Основна мета аналізу вигід і витрат полягає у сприянні прийняттю суспільних рішень, зокрема, у покращенні ефективності використання ресурсів. Досвід показує, що в ефективно працюючих ринкових умовах приватні інтереси спрямовані на оптимальне розподіл ресурсів. З цієї причини державні аналітики та політики несуть відповідальність за обґрунтування будь-якого втручання держави у приватний сектор. Економісти вивчають ці обґрунтування для підтримки державних інтервенцій. Проте важливо підкреслити, що це необхідно робити лише після демонстрації ефективності конкретного втручання, порівнявши його з альтернативами, включаючи існуючий стан справ. Для цього ми використовуємо аналіз вигід і витрат.

Аналіз вигід і витрат поділяється на два типи. Перший, що базується на очікуваних величинах (*ex ante* ABB), проводиться на етапі планування проєкту або економічної стратегії до його початку. Такий аналіз допомагає ухвалити рішення про те, чи слід державі вкладати обмежені ресурси в певний проєкт або економічну стратегію. Він має прямий і швидкий вплив на прийняття рішень у сфері публічної політики.

Другий тип аналізу, що базується на використанні сподіваних величин (*ex post*), проводиться після завершення проєкту. На цей момент всі витрати вже є «незворотними», оскільки кошти були витрачені на реалізацію проєкту. Цей тип аналізу має більшу цінність, оскільки він не лише надає інформацію щодо конкретного втручання, але й відображає "клас" такого втручання. Іншими словами, він дозволяє державним управлінцям, політикам і вченим усвідомити, наскільки конкретні класи проєктів є доцільними чи ні.

Деякі дослідження аналізу вигід і витрат виконуються протягом періоду економічного життя проєкту, тобто "у ході проєкту", або *in medias res*. Елементи таких досліджень можуть мати схожість із аналізом, що базується на очікуваних величинах (*ex ante*), а інші - з аналізом, заснованим на фактичних даних (*ex post*).

Також існує четвертий тип СВА, що порівнює аналіз *ex ante* з аналізом *ex post* (або з аналізом *in medias res* - у ході проєкту) того самого проєкту. Цей порівняльний СВА є найкориснішим для осіб, які приймають рішення, оскільки він дозволяє оцінити ефективність СВА як інструменту аналізу та механізму прийняття рішень.

Буде корисно уточнити значущість кожного з трьох типів СВА (табл. 2.2). У таблиці наведено основні методи, які допомагають кожному типу аналізу впливати на процес прийняття державних рішень.

Таблиця 2.2 – Цінність класів аналізу [28].

Цінність	Клас аналізу		
	Ex ante	In media res	Ex post
Ухвалення рішення щодо розміщення ресурсів для певного проєкту	Допомагає вибрати найкращий проєкт, якщо точніше, прийняти чи не прийняти рішення	При низьких незворотних витратах ресурси ще можна перемістити	Занадто пізно – проєкт завершено
Одержання інформації про дійсну цінність проєкту	Висока невизначеність про майбутні витрати та вигоди	При високих незворотних витратах рекомендується продовжити проєкт	Чудово – незважаючи на можливість деяких помилок. Може доведеться довго чекати вивчення
Допомагає зрозуміти дійсну цінність схожих проєктів	Малоймовірно	Краще – менша невизначеність. Добре допомагає – чим пізніше виконується аналіз, тим він точніший. Необхідно коригувати в кожному конкретному випадку	Дуже корисний аналіз – незважаючи на наявність деяких помилок. Може, доведеться довго чекати завершення проєкту.

Надає інформацію про пропущені дані, помилки прогнозування, помилки виміру й оцінювання при проведенні Аналізу вигід та витрат	Ні	Ні	Ні
--	----	----	----

Ця таблиця порівнює трійку різних моментів у процесі аналізу (Ex ante, In media res, Ex post) з різними аспектами цінності проєктів та відповідними класами аналізу. Давайте розглянемо її детальніше:

Ухвалення рішення щодо розміщення ресурсів для певного проєкту:

1. Ex ante (перед подією): Найбільш корисний для вибору проєкту, адже дозволяє приймати рішення на основі передбачень та прогнозів.
2. In media res (під час події): Допомогає перемістити ресурси в разі потреби, особливо при низьких незворотних витратах.
3. Ex post (після події): Недієвий, оскільки рішення вже прийнято і проєкт завершено.

Одержання інформації про дійсну цінність проєкту:

1. Ex ante: Дозволяє робити припущення на основі імовірностей, але висока невизначеність може призвести до неточних результатів.
2. In media res: Рекомендується продовжити проєкт при високих незворотних витратах.
3. Ex post: Найкращий варіант, адже надає точну інформацію про дійсну цінність проєкту.

Допомогає зрозуміти дійсну цінність схожих проєктів:

1. Ex ante: Малоімовірно, оскільки базується на припущеннях.
2. In media res: Допомогає зменшити невизначеність, особливо в результаті пізнього аналізу.
3. Ex post: Дуже корисний, бо надає точну інформацію про цінність проєктів.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ СВА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

3.1. Удосконалення інструментарія СВА: виклики та перспективи

Перша рекомендація стосовно того, як аналітики можуть краще враховувати необхідні ціннісні оцінки, вбудовані в СВА, для підвищення корисності цього інструменту для демократичного процесу прийняття рішень, має на меті збільшення прозорості ідеологічних виборів, на яких базується СВА. Імпліцитні оцінки в СВА мають бути чітко вираженими і піддаватися аналізу. Наразі оцінки, що стосуються вибору соціальної ставки дисконтування, не належним чином відображаються в інструкціях з оцінки транспорту п'яти європейських країн або взагалі їх немає.[29] Одним з основних недоліків, що виникає через цю недоліку у комунікації, є те, що для політиків стає складним визначити, наскільки вони погоджуються з обґрунтованістю оцінок та чи потрібно переглядати СВА на основі набору нормативних оцінок, які краще відповідають їхнім власним переконанням. У демократичному суспільстві вибрані політики повинні приймати етичні рішення, що не є обов'язком економістів або державних службовців. Однак, коли нормативні визначення не відображаються чітко, політикам дуже складно усвідомлювати, що дослідження СВА може бути ґрунтоване на різних ціннісних судженнях. Голландські політики вважають, що збільшення обізнаності та визнання нормативних суджень, що лежать в основі СВА, зменшує ймовірність того, що політики будуть використовувати СВА для політичних маніпуляцій. Щодо прозорості, політики хочуть, щоб всі розрахунки в СВА проводилися об'єктивно, але також вони бажають визнавати існуючу упередженість методу, яка має бути чітко вказана разом із здійсненими оцінками. Отже, ідеальна ситуація полягає в тому, щоб політики могли довіряти об'єктивності розрахунків, враховуючи при цьому ціннісні судження, вбудовані в СВА. Один зі способів зробити нормативні судження прозорими - це включити коментарі до звіту СВА. Для того, щоб

допомогти політикам враховувати різноманітні аспекти нормативних питань, корисно детально обґрунтовувати кожне судження.[30]

Крім того, що підвищення прозорості щодо ідеологічних оцінок у СВА, науковці вказують, що звіт СВА може бути корисним для політиків, які не поділяють деякі оціночні судження, надаючи додаткову інформацію. Наприклад, політикам може бути корисно мати інформацію про те, як урядовий проєкт впливає на іноземців, щоб вони могли враховувати це у своїй роботі. Також можна надати інформацію політикам про просторовий розподіл переваг транспорту, отриманих від інвестиційної програми, щоб вони могли краще розуміти як загальні користі від програми, так і розподіл цих корисностей між різними регіонами при прийнятті рішень.

Різні дослідники стверджують, що покращення прозорості в оцінці суджень не розв'язує проблему того, що СВА все ще ґрунтується на певному наборі політично навантажених припущень, які можуть сприяти або шкодити інтересам політиків, в залежності від того, чи підтримують вони ці припущення чи ні. З попереднього аналізу стає зрозумілим, що в поточній практиці дослідження СВА часто використовують такі нормативні припущення: 1) громадяни суспільства є єдиною основою; 2) вплив державних проєктів визначається готовністю приватних осіб платити; 3) стандартні цифри, такі як VTT і VOSL, не враховують різницю в доходах та регіонах; 4) однаковий вагомий внесок робиться до змін корисності для кожного незалежно від їхнього поточного статусу (утилітарна функція соціального добробуту); 5) Соціальна ставка дисконтування базується на ринковій поведінці людей сьогодні (описовий підхід). Дослідники стверджують, що для підвищення корисності СВА в демократичному процесі прийняття рішень важливо провести аналіз чутливості нормативних припущень, щоб проінформувати політиків про те, як зміна цих припущень впливає на різні оцінки СВА. Ключовим наслідком впровадження такого аналізу є те, що дослідження СВА більше не припускають, що існує один правильний набір нормативних припущень. В результаті відхилення політиками стандартних нормативних передумов, вони можуть отримати корисну інформацію про доцільність альтернативних політичних варіантів, яка надається в

дослідженні СВА. Іншим наслідком нормативного аналізу чутливості є те, що фахівці (наприклад, аналітики СВА, державні службовці, що беруть участь у керівній групі СВА або розробники Керівних принципів СВА) більше не роблять суджень щодо справедливості. Замість цього, аналітики відповідають за розрахунки впливу урядового проєкту на благополуччя за різними наборами нормативних суджень, тоді як політикам доручено вибирати той набір суджень, який відповідає їхнім поглядам. Третім наслідком є те, що СВА може не призвести до однозначної оцінки впливу урядового проєкту на соціальне благополуччя, оскільки оцінка може варіюватися залежно від нормативних суджень, прийнятих політиком.

Для різних сукупностей нормативних уподобань політики можуть мати впевненість у прийнятті рішення щодо (не) впровадження запропонованої політики. У випадку, коли різні набори ціннісних суджень дають суперечливі рекомендації, політики можуть обґрунтовано не погоджуватися стосовно ефекту урядового проєкту на соціальне благополуччя. У такому випадку їм доводиться брати участь у дебатах щодо обґрунтованості різних сукупностей суджень. Однак, навіть якщо СВА не може надати остаточних відповідей, впровадження нормативного аналізу чутливості демократизує СВА, забезпечуючи, що політики з різними системами переконань однаково готові використовувати результати СВА для отримання обґрунтованої оцінки урядового проєкту. Урахування політичних факторів: СВА має ретельно аналізувати політичні настрої, інтереси та впливи, які можуть впливати на результати аналізу. Це може включати рішення політичних лідерів, груп впливу, а також загальну підтримку проєкту серед громадськості.

Забезпечення відповідності до стратегічних цілей: СВА має бути синхронізована з метою уряду або політичних формувань. Це включає такі аспекти, як соціальна справедливість, економічний розвиток, екологічні питання і так далі.

Урахування довгострокових наслідків: Політичні рішення можуть мати довгострокові наслідки, які можуть бути складні для передбачення. СВА повинна включати аналіз можливих довгострокових впливів рішень, таких як їхні наслідки для майбутніх поколінь або стабільність економіки.[31]

Забезпечення доступності та надійності інформації для всіх учасників: Це може включати публікацію результатів СВА, розповсюдження даних та методологій, а також проведення консультацій з громадськістю та іншими зацікавленими сторонами.

Забезпечення механізмів контролю та звітності: Для запобігання корупції та недобросовісному впливу важливо встановити механізми контролю та звітності, які включають проведення аудитів та оцінку відповідності процесу СВА встановленим стандартам та нормам.

Загалом, для ефективного управління політичним впливом у процесі СВА необхідно використовувати кращі практики управління ризиками та контролю, забезпечуючи відкритість, об'єктивність та незалежність процесу. Це сприятиме прийняттю ефективних та обґрунтованих економічних рішень, які враховують інтереси суспільства в цілому.

3.2. Роль СВА в процесі реалізації економічної політики

Якщо СВА обмежиться лише попередньою оцінкою політики або прийняттям остаточного рішення щодо альтернативної політики, може знадобитися розробка нової системи оцінки. Ця нова система повинна враховувати аспекти, які СВА не враховує, такі як процес визначення того, хто має статус, як політики визначають загальний добробут, а також розподіл витрат і вигод. Навіть якщо я не підтримую перерозподіл благ або сильної державної соціальної держави, я вважаю, що врахування цих факторів важливе при прийнятті рішень про державну політику, оскільки багато вразливих верств суспільства мають мало або жодного впливу на прийняття рішень з державної політики.[32]

При рості та розширенні суспільства з усією його різноманітністю та складністю важливо враховувати постійні зміни у соціальних, економічних та політичних умовах. Особлива увага має бути приділена вразливим групам населення, які можуть легко зазнати недооцінки у голосуванні більшості. Добробут громадян має важливе значення незалежно від їхньої фінансової ситуації, оскільки

він сприяє загальному щастю суспільства, що впливає на загальний рівень благополуччя. Серед ключових факторів можуть бути безпека власності, доступ до можливостей та забезпечення основних потреб.

Також важливо враховувати нормативний вплив на суспільство, оскільки конкретна політика може значно змінювати демографічний склад регіонів, рівень економічної нерівності та загальну культуру. Проте важливо усвідомлювати, що спроби змінити ці аспекти можуть призвести до негативних наслідків у вигляді конфліктів чи упередженості, тому їх слід ретельно аналізувати та не ігнорувати.

Наприклад, у 2018 році Національне управління безпеки дорожнього руху (NHTSA) у США прийняло положення, що вимагало встановлення системи камер заднього виду на всі пасажирські автомобілі вагою менше 10 000 фунтів. Цей мандат був спрямований на захист вразливих груп населення, таких як діти, інваліди та люди похилого віку, від можливості потрапити в ДТП. Хоча за методом оцінки вартості та користі СВА цей мандат не проходив би, оскільки його витрати перевищували очікувані користі, NHTSA все ж обгрунтовано вирішив прийняти його. Адміністрація приділяла особливу увагу добробуту вразливих груп населення та згодилася, що користь для суспільства переважає витрати для автовиробників. Ця регуляція також мала мінімальний нормативний вплив на суспільство, за винятком збільшення використання технологій і встановлення нових стандартів у виробництві автомобілів.[33]

Є ті, хто може заперечити цей аргумент, стверджуючи, що СВА вже використовує міри задоволення для оцінки загального добробуту в суспільстві, тому немає потреби окремо звертати увагу на індивідуальний добробут. Проте, я вважаю, що загальний добробут окремих осіб у суспільстві не автоматично перетворюється на загальний добробут громадян. Фокус на агрегованій сумі часто призводить до ігнорування індивідуального добробуту найбільш вразливих членів суспільства. Крім того, загальний добробут залежить від того, хто має вплив на політичні рішення, що вже розглядалось у моїй аргументації. Наголос на індивідуальному добробуті дозволяє більше уваги приділяти розподілу витрат і

користі серед різних груп. Розгляд індивідуального добробуту також дозволяє політикам оцінювати добробут поза межами фінансового стану або доходів.

Ще однією критикою теорії може бути те, що СВА змушує політиків нести відповідальність за свої рішення, тому моя пропозиція передбачає меншу прозорість уряду. Проте це не зовсім правильно, оскільки СВА все ще використовується на початку кожної оцінки політики, і часом – навіть наприкінці. Таким чином, це все одно дає громадянам можливість вимагати відповідальності від тих, хто приймає рішення, так само, як це дозволило б їм активніше використовувати СВА. Крім того, це відкриває можливість перегляду СВА у майбутньому, оскільки дозволяє громадянам вивчити, кому було надано право на участь у процесі прийняття рішень і які групи населення були проігноровані в процесі. У такому випадку СВА можна було б переглянути та провести більш справедливий аналіз.

Дехто може висловити думку, що використання СВА узагалі є проблематичним, оскільки це інколи передбачає встановлення ціни на людське життя, що викликає суперечки. Проте, саме тому СВА є необхідним, оскільки воно дозволяє урядам оцінювати життя в грошовому еквіваленті без прямого консультування зі своїми громадянами. Це перешкоджає тому, щоб політика була відхилена через те, що більшість людей відмовилася б визначити суму в доларах за значення їхнього життя. Однак інші можуть вважати, що було б краще змінити саму структуру СВА, щоб врахувати соціальне забезпечення або інші не грошові фактори. Проте це не дало б бажаних результатів, оскільки це повністю суперечило б меті СВА відображати всі наслідки у кількісних виразах.[34]

В кінцевому підсумку, СВА має обмежену роль у процесі оцінки державної політики, оскільки недостатня увага до благополуччя людей та нормативного впливу на суспільство робить його непридатним для використання як єдиного засобу аналізу. Застосування СВА в рішеннях державної політики викликає питання про етичність кількісної оцінки якісних наслідків та репрезентативність загального благополуччя для всіх громадян у постійно зростаючому, різноманітному та складному суспільстві. СВА слід використовувати в прийнятті

рішень щодо державної політики лише як попередній аналіз і, можливо, як вирішальний фактор вибору політичних варіантів. Більш ефективною може бути нова система оцінювання, яка б переоцінила те, як уряд вимірює загальне благополуччя і враховує нормативний вплив на суспільство, враховуючи унікальні характеристики вразливих груп населення та важливість розподілу витрат і вигод. Отже, СВА є важливим для виключення абсурдних або неекономічних політичних рішень, хоча він не враховує всі важливі фактори, які мають бути враховані при формуванні державної політики.

ВИСНОВКИ

У цій дипломній роботі було досліджено використання аналізу вигід і витрат (СВА) для оцінки економічних наслідків політичних рішень.

Було встановлено, що СВА є потужним інструментом, який може допомогти урядам приймати більш обґрунтовані рішення, які максимізують вигоди для суспільства та мінімізують витрати.

Однак, важливо використовувати СВА етично та відповідально.

СВА не є нейтральним інструментом і може використовуватися для виправдання політичних рішень, які шкодять певним групам людей. Тому важливо враховувати етичні аспекти використання СВА при прийнятті рішень.

У роботі було досліджено ряд етичних аспектів використання СВА, таких як:

1. Справедливість.
2. Ефективність.
3. Прозорість.
4. Підзвітність.

Було зроблено висновок, що СВА може бути етичним інструментом, якщо він використовується для прийняття рішень, які справедливі, ефективні, прозорі та підзвітні. Також було досліджено перспективи розвитку СВА. Було зроблено висновок, що СВА буде ставати все більш важливим інструментом у міру зростання складності економічних і політичних проблем.

Важливо продовжувати розвивати та вдосконалювати методику СВА, щоб зробити його більш точним і надійним. Крім того, важливо підвищувати обізнаність про етичні аспекти використання СВА. Загалом, СВА є цінним інструментом, який може допомогти урядам приймати більш обґрунтовані та етичні рішення.

Результати цього дослідження можуть бути використані для покращення процесу прийняття політичних рішень, підвищення прозорості та підзвітності урядів, а також для захисту прав та інтересів громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Wiener, Jonathan B. (2013). "The Diffusion of Regulatory Oversight". In Livermore, Michael A.; Revesz, Richard L. (eds.). *The Globalization of Cost–Benefit Analysis in Environmental Policy*. New York: Oxford University Press.
2. Sandmo, Agnar (2011). *Economics evolving : a history of economic thought*. Princeton University Press.
3. "History of Benefit–Cost Analysis". *Proceedings of the 2006 Cost Benefit Conference*.
4. Guess, George M.; Farnham, Paul G. (2000). *Cases in Public Policy Analysis*. Washington, DC: Georgetown University Press.
5. Gordon, Lawrence A.; Loeb, Martin P. (November 2002). "The Economics of Information Security Investment"
6. Eckstein, Otto (1958). *Water Resource Development: The Economics of Project Evaluation*. Cambridge: Harvard University Press.
7. Kneese, A. V. (1964). *The Economics of Regional Water Quality Management*. Baltimore: Johns Hopkins Press.
8. Clawson, M.; Knetsch, J. L. (1966). *Economics of Outdoor Recreation*. Baltimore: Johns Hopkins Press.
9. Krutilla, J. V. (1967). "Conservation Reconsidered". *American Economic Review*.
10. Weisbrod, Burton A. (1964). "Collective-Consumption Services of Individual-Consumption Goods". *Quarterly Journal of Economics*.
11. Weisbrod, Burton A. (1981). "Benefit–Cost Analysis of a Controlled Experiment: Treating the Mentally Ill". *Journal of Human Resources*.
12. Boardman, N. E. (2006). *Cost–benefit Analysis: Concepts and Practice* (3rd ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
13. Tuominen, Pekka; Reda, Francesco; Dawoud, Waled; Elboshy, Bahaa; Elshafei, Ghada; Negm, Abdelazim (2015). "Economic Appraisal of Energy Efficiency in Buildings Using Cost-effectiveness Assessment"

14. David, Rodreck; Ngulube, Patrick; Dube, Adock (16 July 2013). "A cost–benefit analysis of document management strategies used at a financial institution in Zimbabwe: A case study". *SA Journal of Information Management*.
15. Hirst, Scott (2018-07-01). "The Case for Investor Ordering". The Harvard Law School Program on Corporate Governance Discussion Paper.
16. Аналіз вигід і витрат: Практ. посіб. / Секретаріат Ради Скарбниці Канади; Пер. з англ. - К.: Основи, 1999.
17. Cost-Benefit Analysis. 2nd ed. / R. Layard and S.Glaister, eds. Cambridge University Press, 1996.
18. Asian Development Bank. (2013). Cost-Benefit Analysis for Development: A Practical Guide. Mandaluyong City, Philippines: Asian Development Bank, 2013.
19. Allcott, H. (2011). Social norms and energy conservation. *Journal of Public Economics*. 95-9-10): 1082- 1095.
20. Belli, P, Anderson, J.R., Barnum, H.N., Dixon, J.A. and Tan, J.P. (2001). *Economic Analysis of Investment Operations: Analytical Tools and Practical Applications*. World Bank Institute. WBI Development Studies.
21. Burgess, D. (2008). Removing Some Dissonance from the Social Discount Rate Debate. Economic Policy Research Institute Working Paper 2008-2, University of Western Ontario, London, Ontario, Canada.
22. Campos, J., Serebrisky, T. and Suárez-Alemán, A. (2016). Tasa de descuento social y evaluación de proyectos: Algunas reflexiones prácticas para América Latina y el Caribe. IDB Monografía 413.
23. Center for International Forestry Research. (1999). Guidelines for applying multi-criteria analysis to the assessment of criteria and indicators. Criteria and Indicators Toolbox Series no. 9
24. CEPEP. (2008). Metodologías para la evaluación de proyectos de residuos sólidos urbanos (caso practico de evaluación de un sitio de disposición final y de una estación de transferencia). Centro de Estudios para la Preparación y Evaluación Socioeconómica de Proyectos. Mexico. Nov. 2008.

25. CEPEP. (2009). Guía metodológica para la evaluación de proyectos de transporte masivo urbano. Centro de Estudios para la Preparación y Evaluación Socioeconómica de Proyectos. Mexico.
26. Choi, A.S. et al. (2009). Economic valuation of cultural heritage sites: A choice modeling approach. *Tourism Management*. 31(2): 213- 220.
27. CONAGUA. (2015). Manual de Agua Potable, Alcantarillado y Saneamiento. Metodologías de Evaluación Socioeconómica y Estructuración de Proyectos de Inversión (Agua Potable, Alcantarillado, Saneamiento, Mejoramiento de Eficiencia y Protección a Centros de Población). Comisión Nacional del Agua. Libro 2.
28. Coppola, A. Fernholtz, F. and Glenday, G. (2014). Estimating the Economic Opportunity Cost of Capital for Public Investment Projects: An Empirical Analysis of the Mexican Case. Policy Research Working Paper 6816, The World Bank.
29. Кібук, Т. (2021). КЛАСИФІКАЦІЯ ОСНОВНИХ ВИДІВ АНАЛІЗУ ВИГІД ТА ВИТРАТ. *Економіка та суспільство*, (26).
30. Turner, R.K. (2007). Limits to CBA in UK and European Environmental Policy: Retrospects and Future Prospects. *Environmental and Resource Economics*.
31. Van Wee, B. (2012). How suitable is CBA for the ex-ante evaluation of transport projects and policies? A discussion from the perspective of ethics. *Transport Policy* 19 (1), 1-7.
32. Viscusi, W.K. (1998). *Rational Risk Policy*. Oxford University Press.
33. Viscusi, W.K. (2000). Risk Equity. *The Journal of Legal Studies*.
34. Whittington, D., MacRae, D. (1986). The Issue of Standing in Cost-Benefit Analysis. *Journal of Policy Analysis and Management*.
35. Wildavsky, A. (1966). The political economy of efficiency: Cost-Benefit Analysis, Systems Analysis, and Program Budgeting. *Public Administration Review*.